

IRANS UDENRIGSPOLITIK
IDEOLOGI OG PRAGMATISME
I DEN ISLAMISKE REPUBLIK

Katrine Barnekow Rasmussen

DIIS REPORT 2009:06

© Copenhagen 2009

Danish Institute for International Studies, DIIS

Strandgade 56, DK-1401 Copenhagen, Denmark

Ph: +45 32 69 87 87

Fax: +45 32 69 87 00

E-mail: diis@diis.dk

Web: www.diis.dk

Cover Design: Carsten Schiøler

Layout: Allan Lind Jørgensen

Printed in Denmark by Vesterkopi AS

ISBN 978-87-7605-307-9

Price: DKK 50.00 (VAT included)

DIIS publications can be downloaded

free of charge from www.diis.dk

Hardcopies can be ordered at www.diis.dk

Denne publikation indgår i DIIS's Forsvars- og Sikkerhedspolitiske Studier, som foretages på en bevilling fra Forsvarsministeriet.

Katrine Barnekow Rasmussen er Cand. Scient. Soc. i Internationale Udviklingsstudier (Roskilde Universitetscenter) og Religionssociologi (Københavns Universitet), med speciale om religiøs-politisk identitetsdannelse og forbrug i Iran. Ved siden af en række freelanceopgaver om Iran underviser Katrine Barnekow Rasmussen i samfundsfag og religion på Isterød høj- og efterskole. *Kontakt:* katrine@barnekow.dk

Tak til Rasmus Christian Elling, ph.d. og forsker i Iransk historie og kultur, for frugtbare perspektiver ved foredraget '*Irans nuværende og fremtidige rolle i Mellemøsten*' ('Frit Forum', tirsdag den 16. september 2008) og efterfølgende interview.

Indhold

Resumé	4
Indledning	5
Forståelsesramme: Den Islamiske Republik	9
Iran i Mellemøsten – et geopolitisk overblik	9
Politiske institutioner og nøglefigurer	14
Irans udenrigspolitik siden revolutionen	19
Irans aktuelle politiske scene	26
Opsummering	30
Analyse: Tre udenrigspolitiske eksempler	32
Israel-Palæstina-konflikten: Irans rolle	36
Afgghanistan og Irak: Styrkeprøver med den store Satan i baghaven	40
Atomspørgsmålet	43
Konklusion	54
Bibliografi	56
DIIS's Forsvars- og Sikkerhedspolitiske Studier	61

Resumé

I denne rapport undersøges træk af henholdsvis ideologisk og pragmatisk motivation i Irans udenrigspolitik, for derved at kunne vurdere hvorvidt Iran er en rationel udenrigspolitisk aktør. Der arbejdes ud fra en rationalitetsforståelse med udgangspunkt i landets historiske, kulturelle og geopolitiske kontekst. Rapporten falder i to dele: Først en forståelsesramme, hvor Irans geopolitiske placering, den politiske opbygning, landets udenrigspolitik siden revolutionen og det nuværende politiske landskab opridses. Dernæst en analysedel, hvor tre udenrigspolitiske eksempler – Irans rolle i Israel-Palæstina-konflikten, krigene i Irak og Afghanistan og atomspørgsmålet – belyses ud fra en sondring mellem ideologiske og pragmatiske motiver. Det fastslås, at Iran siden revolutionen – og i særdeleshed siden Khomeinis død – har vist sig som en rationel, pragmatisk udenrigspolitisk aktør, selvom retoriske udfald fra dele af landets ledelse indimellem har peget i en anden retning.

Især i årene efter præsidentvalget i 1997 viste Den Islamiske Republik tegn på at være moden til politiske og sociale reformer, og en spirende bedring i forholdet til Vesten fandt sted. Efter Bush-administrationens Iran som del af Ondskabens Akse i 2003, vendte denne udvikling imidlertid brat, og et flertal af konservative *hard-linere* præger nu iransk politik. Det fastslås i den forbindelse endvidere, at økonomiske sanktioner og trusler om militær intervention fra Vesten rettet imod Iran – for at påvirke landets inden- og udenrigspolitik – således ikke har virket efter hensigten, idet disse har isoleret og radikaliseret Den Islamiske Republiks ledelse yderligere.

Det foreslås, at dialog mellem Iran og Vesten – især USA – kan vise sig at være en forudsætning for politisk stabilitet i Mellemøsten. En sådan dialog har syntes umulig, mens George W. Bush og Mahmoud Ahmadinejad har beklædt de to landes præsidentposter. Med en nyvalgt – tilsyneladende dialogsøgende – præsident i USA og med et iransk præsidentvalg forestående i 2009 vil det vise sig, om en sådan udvikling realiseres.

Indledning

Siden den islamiske revolution af 1979 og især under den efterfølgende krig mod Irak har den vestlige verdens medier oftest associeret Iran med formørket og irrationel religiøs fundamentalisme, billedliggjort af ayatollah Khomeini, af undertrykte, tildækkede kvinder og af drengesoldater med martyrdrømme og plastiknøgler til himmerigets port om halsen. Meget er imidlertid sket i Den Islamiske Republik, siden dens karismatiske stifter og leder døde i 1989, og selvom revolutionens ideologiske lære stadig er et centralt referencepunkt, står Iran af i dag både nationalt, regionalt og internationalt over for store udfordringer, der kræver pragmatiske løsninger, som ikke altid er i overensstemmelse med denne lære. I den forbindelse kan betydningen af Irans nederlag i den langvarige og blodige krig mod Irak næppe overvurderes.¹

Som verdens andenstørste olieeksportør – og med det geografiske Mellemøstens suverænt største befolkning og befolkningstæthed – er Iran ikke til at komme udenom, hverken regionalt eller internationalt. Og af de samme grunde er landet også selv dybt afhængig af dets udenrigsrelationer (Bertram, 2008). Irans politik har således siden 1989 været præget af et *checks and balances*-spil, hvor den revolutionære ånd – bestående af lige dele drømme om nationalt og regionalt ideologisk lederskab og ønsker om at eliminere vestlig og ikke-muslimsk indflydelse i Iran og dets nærområde – står over for pragmatiske bevægelser, hvor landets økonomiske udvikling søges styrket gennem øget internationalt samarbejde, også med vestlige handelspartnere. Denne balancegang er dels et resultat af interne magtkampe i Iran og den måde, Den Islamiske Republik politisk set er konstrueret på – et forvirrende sammensurium af klerikale og verdslige, folkevalgte og ikke-folkevalgte institutioner, der gensidigt synes at holde hinanden i skak – dels et udtryk for det generelle politiske klima i Mellemøsten/Golfregionen og Centralasien/Kaukasus.² Som med andre stater i Mellemøsten kan Irans udenrigspolitik anskues som værende formet af landets leders forhandling af et – ofte modsatrettet – pres fra (førnævnte) tre distinkte miljøer: (1) det nationale miljø, (2) det regionale miljø og (3) det globale (eller internationale) miljø (Hinnebusch, 2002: 2).

¹ Se eksempelvis: (Rajaei (ed.), 1997) og (Davies (ed.), 1990)

² Irans to udenrigspolitiske hovedscener (Afrasiabi og Maleki, 2003:255).

I Irans tilfælde er presset fra det sidstnævnte miljø steget betragteligt siden terrorangrebene i USA den 11. september 2001. Efter sluthalvfemsernes spæde tegn på opblødning i det iransk-amerikanske forhold skabte Bush-administrationens udråben af Iran som en del af Ondskabens Akse i forbindelse med bekendtgørelsen om USAs krig mod terror over nat en fornyet tilstand af usikkerhed i Iran – en usikkerhed, den massive tilstedeværelse af amerikanske tropper i Irans nabolande efterfølgende har øget betragteligt (Afrasiabi og Maleki, 2003: 256).

Senest har spørgsmålet om Irans atomprogram fyldt meget på den internationale politiske scene. Formålet med og berettigelsen af programmet samt Irans (manglende) samarbejdsvilje har siden 2006 været genstand for ivrig diskussion i og uden for FN's Sikkerhedsråd, og hele forløbet har på internationalt plan i høj grad (gen)rejst spørgsmålet om, hvorvidt Iran kan anses for at være en rationel aktør i udenrigspolitisk sammenhæng. En del af diskussionen uden for Sikkerhedsrådet går også på, hvorvidt Irans til tider konfronterende kurs i forhold til atomspørgsmålet først og fremmest er en del af årsagen til eller en konsekvens af USAs politik i Mellemøsten og Centralasien – en politik, der vækker bekymring i magtfulde lande som Kina og Rusland, der ikke er interesserede i en cementering af et amerikansk verdenshegemoni, hvorfor disse lande tilsyneladende støtter Iran i atomspørgsmålet (Ehteshami, 16. marts 2007: 2; Sadjadpour, 12. oktober 2007: 1,2). Således befinder Iran sig i disse år endnu en gang i centrum af en international kernediskussion, der ikke kun handler om landets geopolitiske placering, men i høj grad også om den globale magtbalance.

Denne rapport tager udgangspunkt i det ovennævnte, helt centrale spørgsmål om, hvorvidt Iran af i dag kan siges at være en rationel aktør i udenrigspolitisk sammenhæng.

For at belyse dette forsøges kernetræk i Irans aktuelle udenrigspolitiske interaktioner diskuteret ud fra en analytisk sondring mellem strategiske og ideologiske interesser. Samtidig diskuteres det, om denne analytiske ramme også kan være en parallel til at forstå staten, som konstitueret og orienteret henholdsvis eksternt (= pragmatisk, dvs. fokus på landets strategiske interesser) og internt (= ideologisk, dvs. fokus på opbygning og opretholdelse af nationens selvforståelse).

Rapportens opbygning reflekterer en rationalitetsanskuelse, hvor udenrigspolitiske rationaler selvsagt afhænger af øjnene, der ser. Hvad der synes rationelt i forhold til én udenrigspolitisk kontekst kan være irrationelt i forhold til en anden eller i forhold

til et lands indenrigspolitiske situation. I tilfældet Iran, der, som rapporten vil vise, agerer og har ageret i meget forskelligartede politiske kontekster, er denne pointe særligt vigtig.

Det er således nødvendigt både at vende blikket mod Irans indre dynamik og tilbage i historien – at forstå Irans historiske, kulturelle, politiske og geografiske (regionale og globale) kontekst – for at forstå landets udenrigspolitik af i dag og diskutere rationalitet i denne forbindelse. Den første del af rapporten udgør en sådan forståelsesramme.

1. Forståelsesramme: Den Islamiske Republik

Dette afsnit indeholder fire underafsnit:

- en beskrivelse af Irans geopolitiske nærmiljø og strategiske interesser,
- en kort skitsering af Den Islamiske Republiks politiske opbygning,
- en kondenseret gennemgang af landets udenrigspolitiske meritter fra revolutionen til koalitionen invasion af Irak i 2003 samt
- en overordnet beskrivelse Irans aktuelle politiske scene, herunder politisk-ideologiske fløjdelinger.

I det efterfølgende afsnit gennemgås tre aktuelle og opmærksomhedstiltrækkende eksempler, der illustrerer det ofte konfliktfyldte forhold mellem varetagelsen af Irans strategiske interesser og opretholdelsen af regimets ideologiske arv. Disse eksempler er desuden centrale i Vestens mistro til og mistanke om iransk irrationalitet, og dermed er en analyse af netop disse et oplagt udgangspunkt for at diskutere Irans udenrigspolitiske rationalitet.

2. Analyse: Tre udenrigspolitiske eksempler

- Irans rolle i Israel-Palæstina-konflikten,
- krigen i Irak og Afghanistan og
- atomspørgsmålet.

De to hovedafsnit følges af en konklusion, hvori diskussionen af, hvorvidt Iran udenrigspolitisk set kan anses for at være en rationel aktør, sammenfattes.

Rapporten er baseret på sekundær litteratur. Grundet emnets højaktuelle karakter og for at få de nyest mulige vinkler på helt aktuelle problemstillinger er der lagt særlig

vægt på artikler af og interviews med ledende politiske analytikere med fokus på Iran/Mellemøsten.

Forståelsesramme: Den Islamiske Republik

Iran i Mellemøsten – et geopolitisk overblik

Iran er et ældgammelt, stort rige, hvis handelsmæssigt helt centrale placering midt i den euroasiatiske korsvej gør, at landets historie til alle tider har været præget af geopolitiske brydninger. Irans strategiske position har både gjort det muligt at sprede persisk indflydelse til naboregioner på begge sider, men også udsat landet for magtrivalisering med store nabostater og indblanding fra stater uden for regionen. Denne position har medført et "intensest irano-centrisk verdensbillede": Iranerne ser deres land som "én af kun en håndfuld naturlige stater i regionen, baseret på dets lange historie som rige" (Eh-teshami, 2002: 286). 2500 års kulturhistorie og en lige så lang historie med fremmede invasioner har affødt en blanding af permanent paranoia og storhedsvanvid. For selvom det naturligvis er lige så fjollet at sammenligne oldtidens Persien med nutidens Iran, som det er at sidestille Alexander den Stores Grækenland med det nuværende, og selvom Irans moderne historie i langt højere grad er et produkt af det 19. og 20. århundredes historie, så har den persiske historie en kolossal betydning for den iranske selvopfattelse (Bertram, 2008: 17). Iranerne føler, at de især adskiller sig betydeligt fra de arabiske naboer mod vest ved ikke blot at have bevaret det persiske sprog, trods århundreders arabisk besættelse, men også idet flertallet af iranerne er shiamuslimer, hvor de arabiske landes befolkninger langt overvejende består af sunnimuslimer. Disse forskelle har historisk ført til ikke ubetydelige regionale konflikter, hvilket tilsyneladende blot har styrket Irans nationale selvidentifikation som en persisk (ikke arabisk), shiitisk (ikke sunni) og kulturbærende (ikke ørkenomade-) nation, og iransk nationalisme har – i forskellige forklædninger – været med bag landets politiske rør i århundreder (Takeh, 2006).

Vest og syd

Den arabiske indflydelse i regionen har rod i de massive islamiske ekspansioner med udgangspunkt i den arabiske halvø, der fandt sted fra år ca. 635 og frem til den sene middelalder, hvor Nordafrika, Spanien, Tyrkiet, hele Mellemøsten og Persien samt dele af det vestlige Asien samt Indonesien og Malaysia kom under arabisk herredømme. Uddrivelsen fra Spanien i 1492 markerede enden for de arabiske ekspansioner, men arabisk vedblev at være hovedsproget i Nordafrika og Mellemøsten, kun undtaget Iran (og naturligvis det langt senere oprettede Israel), og dette fællesskab har manifesteret sig som værende langt mere end sprogligt. Omvendt har islam også opretholdt sin status som altdominerende religion i førnævnte dele af Asien og i Iran og Tyrkiet, men trods religionsfællesskabet har disse landes sproglige særegenhed til stadighed markeret en vis skillelinje i forhold til muslimer i den arabiske verden.

I flere hundrede år befandt den arabiske verden sig i periferien af verdenssamfundet, uden for indflydelse. Men opdagelsen af store olieforekomster i regionen i første halvdel af det 20. århundrede fik – med den industrialiserede verdens stadige hunger efter fossile råstoffer – den internationale interesse for Mellemøsten til at vende tilbage. I årene efter anden verdenskrig begyndte intensiveret udvinding og salg af olie i regionen, hvilket hurtigt resulterede i en betydelig økonomisk fremgang for de olieproducerende lande: Saudi-Arabien, Iran, Kuwait, Irak og De Forenede Arabiske Emirater.

Til trods for – eller måske på grund af, vil mange mene – de massive olie- og gasforekomster er den islamiske verden ifølge Hinnebusch “den eneste klassiske civilisation, der ikke har formået at etablere sig selv som en betydelig verdensaktør siden de vestlige imperiers afkolonisering” (Hinnebusch, 2002: 3). Han betegner Mellemøsten som et “penetreret system” i periferien af et vestligt domineret verdenssystem og fastslår, at det især er manglen på horisontale bånd mellem landene i regionen, der gør dem sårbare over for denne eksterne dominans (Hinnebusch, 2002: 2f). Denne mangel på horisontale bånd kan især tilskrives olieproduktionen, der hurtigt kom til at markere en klar økonomisk opdeling af Mellemøsten mellem de olieproducerende og de øvrige lande og foranledigede magthaverne i førstnævnte til først og fremmest at koncentrere sig om relationer til væsentlige olieimporterende lande, snarere end andre lande i regionen.

De manglende bånd på statsplan landene imellem står imidlertid i skærende kontrast til den unikke supra-statsidentitet, der historisk har bundet og til stadighed forener individerne i den arabiske verden og til tider også andre muslimske land; ideen om pan-arabismen. Netop diskrepansen mellem denne idé og manglen på faktiske økonomiske og politiske bånd mellem de mellemøstlige stater har siden starten af det 20. århundrede virket som en stærkt destabiliserende faktor i regionen. Opdelingen i et olieproducerende A-hold og et B-hold uden olie har ligeledes blot bidraget til at holde liv i de mange andre lurende konflikter, der bunder i, hvad den britiske mellemøstforsker Raymond Hinnebusch kalder “inkongruensen mellem regionens faktiske nationale grænser og dens forestillede fællesskaber” (Hinnebusch, 2002: 7)³.

³ Forestillede fællesskaber – eller *imagined communities* – henviser til kernekonceptet i Benedict Andersons toneangivende værk af samme navn (udgivet første gang i 1983). Et forestillet fællesskab er en gruppe, der er for stor til, at individerne faktisk kender hinanden (= et naturligt fællesskab), men hvor de alligevel deler en fællesskabsfølelse – eksempelvis i forhold til en nation. Men en sådan fællesskabsfølelse kan også transcenderer eller på anden vis være i uoverensstemmelse med (nuværende) national grænsedragning, hvilket ofte kan lede til konflikter (som det f.eks. er tilfældet med Kurdistan, Nordirland, Tjetjenien, Baskerlandet, Palæstina osv.). Pan-arabismen og den pan-islamiske umma er naturligvis også eksempler på forestillede fællesskaber, der i høj grad transcenderer faktisk grænsedragning.

Nord

Mod nord grænser Iran op mod Kaukasus; dels til Tyrkiet og de tre tidligere sovjetrepublikker Armenien, Aserbajdsjan (nordvest) og Turkmenistan (nordøst), dels til Det Kaspiske Hav (nord), der er verdens største sø.⁴ Tidligere har dele af disse nordlige naboer hørt til det persiske rige, men som riget stagnerede, har grænsedragningen flyttet sig sydpå. Sidste gang var i kølvandet på anden verdenskrig, hvor Reza Shah Pahlavi stod svagt efter at have allieret sig med det nu besejrede Tyskland. Den mulighed benyttede det sejrende Sovjetunionen sig af og indlemmede dele af disse områder i republikken, og denne handling er stadig i dag kilde til iransk mistro til Rusland i udenrigspolitisk sammenhæng.

De fire tidligere sovjetrepublikker Rusland, Kasakhstan, Turkmenistan og Aserbajdsjan, som sammen med Iran nu udgør kystlinjen mod Det Kaspiske Hav, har siden deres selvstændiggørelse i 1991 ligget i forhandlinger med Iran om en ny opdeling af dette havområde område/hav, der indtil jerntæppets fald var delt 50/50 mellem Iran og Sovjetunionen. For de involverede lande bliver incitamentet til forhandle sig til en så stor del af Det Kaspiske Hav ikke mindre af, at der er opdaget substantielle naturgasforekomster i dets undergrund.

Øst

Mod øst deler Iran grænse med Afghanistan (nordøst) og Pakistan (sydøst). De 30 års uroligheder i Afghanistan, begyndende med borgerkrigen i 1978 og for alvor igangsat af den sovjetiske invasion i 1979, har i høj grad præget Irans politik i forhold til denne østlige grænse. Afghanistan er, med sin særdeles etnisk mangfoldige befolkning, i høj grad præget af ovennævnte diskrepans mellem forestillede fællesskaber og faktisk grænsedragning, idet de dominerende befolkningsgrupper i landets forskellige grænseregioner oftest har stærke etnolingvistiske bånd til befolkningerne i de respektive nabolande. Således bliver det nordvestlige Afghanistan traditionelt opfattet som iransk indflydelsessfære, idet befolkningen her overvejende taler dari (en farsi-dialekt), hvor befolkningen i den sydvestlige del af landet hovedsageligt er pashtu-talende, som befolkningen i det nord vestlige Pakistan, hvorfor dette område traditionelt opfattes som pakistansk indflydelsessfære.

⁴ Målt efter volumen. Det Kaspiske Hav er landlåst og har ingen udløb. Vandet er let salt – Det Kaspiske Hav har oprindelig været i forbindelse med Middelhavet, men er på et tidspunkt blevet afskåret af kontinentaldriften, og det lave saltindhold (ca. en tredjedel af normalt havvand) er en reminiscens af havvandets oprindelige, naturlige saltindhold.

Selvom forholdet mellem Iran og Pakistan historisk har været præget af dialog og gensidig indflydelse – Iran var det første land til at anerkende Pakistans selvstændighed – har netop de to landes divergerende interesser i det konfliktplagede Afghanistan været en kilde til politisk uro i området de sidste 30 år. Urolighederne i Afghanistan faldt sammen med den islamiske revolution i Iran. Den nye islamiske republik havde også sit revolutionsekspert-ivrige øje rettet mod øst, og truslen om øget shiaislamistisk indflydelse i det sunnidominerede Afghanistan huede ikke det sunnimuslimske Pakistan.⁵ I kølvandet på den russiske tilbagetrækning fra Afghanistan i 1989 udbrød der voldsomme kampe mellem de sejrende, nu rivaliserende, modstandsgrupper – de såkaldte mujahediner – anført af hver deres krigsherre – heraf flere shiamuslimer. I årene 1994-96 lykkedes det Taleban-bevægelsen, med rødder i det afghansk-pakistanske grænseland, at besejre de øvrige modstandsgrupper med støtte fra Pakistan og dets allierede (bl.a. CIA) og tage magten i omkring 90 procent af landet. Talebans strenge håndhævelse af en ekstremistisk *deobandi*-inspireret version af sunniislam som eneste acceptable religion – og den heraf følgende undertrykkelse af og angreb på det shiamuslimske mindretal (som betragtedes som ikke-muslimer) – førte naturligvis til et stærkt forringet forhold mellem Iran og Afghanistan.⁶ Også forholdet mellem Iran og Pakistan led under sidstnævntes støtte til Taleban-bevægelsen.

Gennem de sidste 30 års skiftende konflikter i Afghanistan har Iran været modtager af et stort antal afghanske flygtninge; i midten af 2003 skønnede UNHCR, at der fandtes 3,3 millioner flygtninge og gæstarbejdere – i Iran alle kaldet flygtninge – primært i det vestlige Iran (Strand, Suhrke og Harpviken, 2004: 1). Iranerne mener, at de afghanske flygtninge lægger et ikke ubetydeligt pres på iranske ressourcer i en i forvejen fattig del af landet, og derfor har Iran længe haft interesse i at få stabilitet i Afghanistan, så flygtningene kan vende hjem.

Omvendt er udsigten til en amerikansk klientstat i Afghanistan bestemt ikke i Den Islamiske Republiks interesse. Således mistænker USA nu Iran for – under en eller anden uofficiel form – at støtte forskellige grupper i Afghanistan materielt i kampen mod de vestlige styrker i landet, herunder den tidligere ærkefjende Taleban (Beehner, 2007; Cristiani, 2007). Denne støtte sker ikke med henblik på at genetablere Taleban-

⁵ Den estimerede fordeling af sunni- og shiamuslimer i Afghanistan varierer, men skønnes oftest at ligge omkring 80/20 i sunnifavor i det i øvrigt (skønnet) over 99 procent muslimske land. (Kilder: opslaget "Afghanistan" i henholdsvis *The World Factbook*, *Central Intelligence Agency* og *Encyclopedia Britannica*).

⁶ Deobandi er en revitaliserende sunni-islambevægelse med rødder i Darul Uloom Deoband-skolen i Indien.

styret, men for at undgå en etablering af den amerikanske tilstedeværelse i nabolandene Afghanistan og Irak – hvor Iran anvender en lignende taktik, uden dermed at ønske Saddam Husseins støtter tilbage ved magten.

Globalt

Afrasiabi og Maleki beskriver den nuværende situation i Afghanistan, set med iranske øjne, således:

“Taleban, der var en trussel mod Iran og dets centralasiatiske naboer, er nu blevet erstattet af en amerikansk klientstat, der påvirker Centralasien og området omkring Det Kaspiske Hav på en ugunstig måde i forhold til Irans langsigtede interesser” (Afrasiabi og Maleki, 2003: 255f).

Og denne trussel gælder ifølge Takeyh og Gvosdev langt fra kun Iran. De påpeger en tendens i mellemøstlig udenrigspolitik, der har været fremherskende siden den amerikansk-ledede invasion af først Afghanistan og siden Irak i kølvandet på terrorhandlingerne i New York den 11. september 2001: At de mange konflikter og divergerende interesser regionens lande imellem nu overskygges af en fælles modvilje mod den massive vestlige interventionspolitik anført af USA.

Takeyh og Gvosdev beskriver en diskrepans mellem den amerikanske selvopfattelse kontra lokalbefolkningernes opfattelse af USA i forhold til landets interventioner i Mellemøsten: På den ene side står Bush-administrationens selvopfattelse af USA som en frihedselskende nation, der kæmper for fred, og som aldrig har forsøgt at besejre eller dominere nogen. På den anden side har netop den fælles modvilje mod det, der opfattes som imperialistisk amerikansk indblanding og dominans, været samlende faktor for regimer og befolkninger, pan-arabister, socialister, liberalister, sekularister og islamister i hele Mellemøsten og Centralasien – en modvilje, der ifølge Takeyh og Gvosdev af USA fejlfortolkes som uniform støtte til islamistisk fundamentalisme, Osama bin Laden og al-Qaeda (Takeyh og Gvosdev, 2003: 416f).

Dette modsætningsforhold vil blive behandlet yderligere i analysekapitlet “Tre udenrigspolitiske eksempler”, der omhandler Irans aktuelt mest opsigtsvækkende udenrigspolitiske involveringer. I det følgende afsnit opridses kort Den Islamiske Republiks politiske system.

Politiske institutioner og nøglefigurer

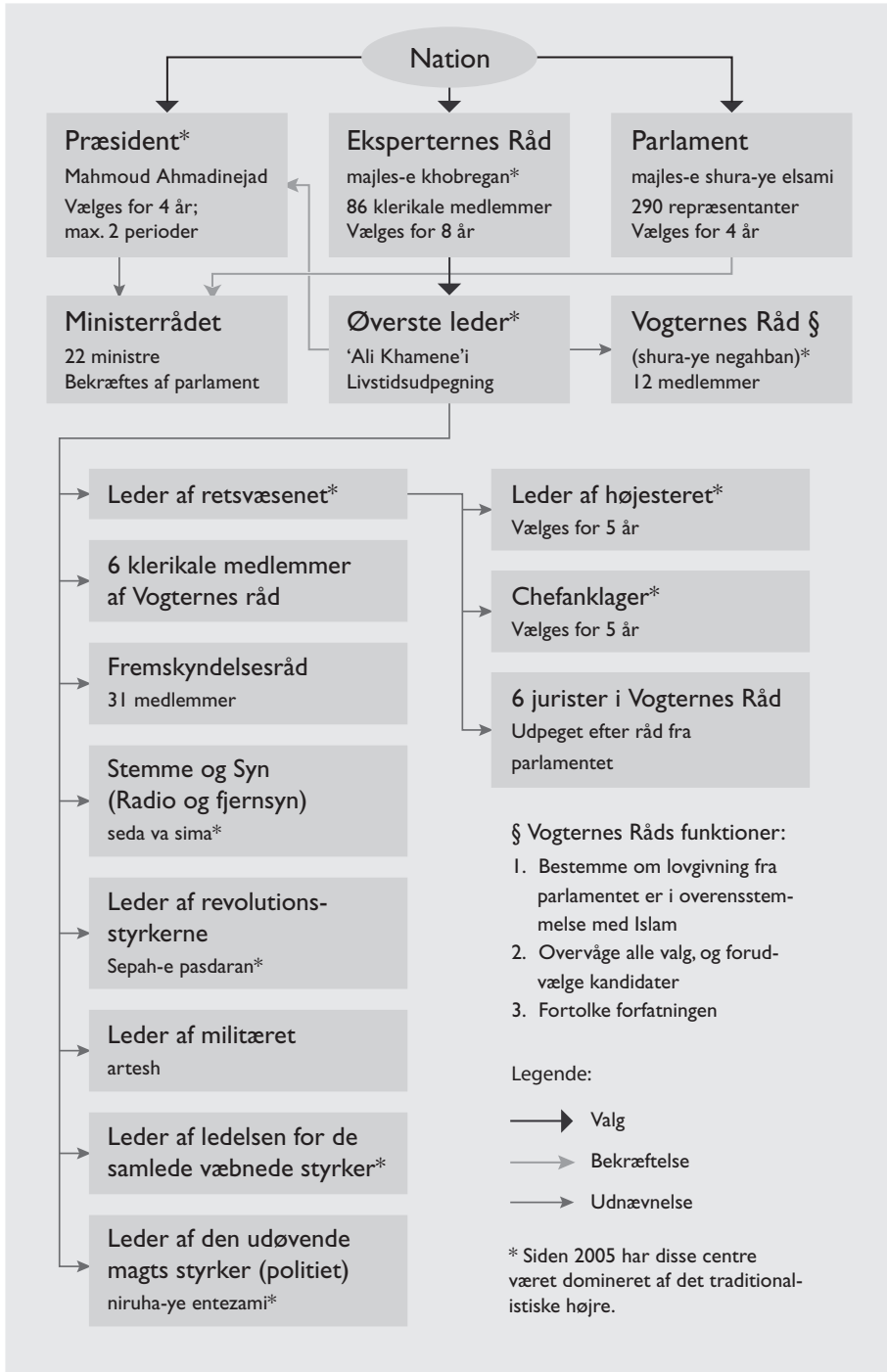
Det politiske system, der blev institutionaliseret i Iran efter revolutionen, bærer i høj grad præg af, at der var mange forskelligsindede fraktioner med til at vælte shahen. Ayatollah Khomeini viste hurtigt, at han ikke havde i sinde at opgive den magt, han havde fået som revolutionens samlende figur, allerede inden han vendte tilbage til Iran fra sit eksil. Alligevel er store dele af Den Islamiske Republiks forfatning i lige så høj grad inspireret af politiske systemer i de vestlige lande, som revolutionsretorikken tordnede imod, som af islamisk lov. Det har resulteret i et system, der placerer sig et sted mellem teokrati og demokrati; nok har den øverste, vel at mærke ikke folkevalgte, leder den afgørende, absolutte magt, men det øvrige regeringsapparat er inddelt i en lang række folkevalgte og ikke-folkevalgte forsamlinger, råd og embeder, der hver har forskellige ansvars- og indflydelsesområder, og som har talrige vetoetsmuligheder i forhold til hinanden. Disse skitseres i det følgende organogram. Herefter forklares de vigtigste organer fra figuren samt en række andre centrale organer:

Øverste leder: Irans øverste leder – eller Revolutionens leder, som posten omtales i landets forfatning – vælges af Eksperternes Råd, der også skal overvåge lederens handlinger og har magt til at afsætte denne, hvilket dog aldrig er sket. Den øverste leder har kommandoen over de væbnede styrker, og han udpeger lederne af militærorganisationer, af domstolene, af de store økonomiske fonde – såkaldte bonyads – og medlemmerne af Vogternes Råd.⁷ Han er desuden øverste leder for de iranske radio- og tv-stationer. Posten har siden revolutionen kun været besat af to: ayatollah Ruhollah Khomeini (til sin død i 1989) og ayatollah Ali Khamenei (fra 1989 og frem), der var Irans præsident ved Khomeinis død, omend dette embede på daværende tidspunkt havde en meget indskrænket magtportefølje.⁸

Valget af Khamenei som øverste leder efter Khomeinis død var en overraskelse, idet den ukarismatiske Khamenei, selvom han altid havde været loyal over for Khomeini, ikke var specielt populær, hverken hos revolutionsfaderen eller den øvrige magtfulde inderkreds. Omvendt gjorde hans hidtidige mangel på evne til at tiltrække sig opmærksomhed – positiv som negativ – Khamenei til et ukontroversielt valg.

⁷ Bonyad-fondene består af midler beslaglagt under revolutionen, bl.a. fra shahen, og vurderes at udgøre ca. 20 procent af Irans BNP (Molavi, 2006: 176). Fondene dominerer især handels- og produktionssektorerne (Takeyh, 2006: 38) og beskrives som intransparente, korrupsionsmistænkte strukturer (Molavi, 2006).

⁸ Først i 1989, hvor den tidligere premierministerpost og præsidentembedet blev lagt sammen til ét embede, fik Irans præsident en væsentlig rolle at spille i landets udøvende magt. Tabet af den karismatiske Khomeini, revolutionens åndelige overhoved, efterlod et vist politisk vakuum; den nye, øverste leder var ikke så stærk som sin forgænger, og dette banede vejen for mere indflydelse til præsidentembedet (Takeyh, 2006: 33). Se endvidere afsnit om præsidentrollen.

Han har siden vist sig at være en politisk overlever med en forsigtig, konservativ – næsten reaktionær – natur, og han har via sit faste partnerskab med den yderste højrefløj – de konservative hard-liners – sikret sin fortsatte indflydelse, idet dette partnerskab dækker over et gensidigt afhængighedsforhold, hvor begge parter er nødt til at støtte den anden for at kunne sikre bevarelsen af deres respektive magt (Takeyh, 2006). Han har imidlertid også vist sig at være mere pragmatisk end sin forgænger i udenrigspolitisk sammenhæng, bl.a. ved at styre Iran uden om Tjetjenien-konflikten, forbedre landets forhold til de vigtige Golfstater og foreslå en aftale med USA i 2003, der ville betyde, at Iran fjernede støtten til terrororganisationer (Takeyh, 2006). Samtidig anses Khameneis utvivlsomt meget konservative holdninger og magtbase dog ofte for at være en hindring for en normalisering af forholdet mellem Iran og Vesten (Ganji, 2008).

Præsident: Præsidentembedet er den højeste stilling i Iran efter den øverste leder. Embedet repræsenterer den udøvende magt, og præsidenten udvælger ministre, koordinerer regeringsbeslutninger og udvælger regeringsfremsatte lovforslag til behandling i Majlis. Præsidenten kontrollerer ikke de væbnede styrker – disse sorteres under den øverste leder, som også har indflydelse på valg af forsvars- og efterretningsministre. Præsidenten vælges ved folkeafstemning for en fireårig periode, og alle kandidater skal godkendes af Vogternes Råd.⁹ Præsidenten kan maksimalt sidde to perioder i træk. Valget foregår i to runder, hvor de to kandidater, der får flest stemmer i første runde, er valgbar i anden runde (dvs. som i den franske model).

Siden Khomeinis død og den (ovenfor omtalte) følgende styrkelse af præsidentembedet har Iran haft tre præsidenter: Den pragmatisk-konservative Akbar Hashemi Rafsanjani, præsident fra 1989-1997, reformisten Muhammad Khatami, der blev valgt ind med en jordskredssejr og var præsident fra 1997-2005, og nu den neokonservative Mahmoud Ahmadinejad, der blev valgt ind i 2005 og er på valg i 2009.

Majlis: Irans folkevalgte parlament, Majlis, har 290 medlemmer – heraf fem repræsentanter for anerkendte religiøse minoriteter (jøder (1), zarathustrier (1), armenske kristne (2) og assyriske/chaldeanske katolske kristne (1)). Medlemmerne vælges for fire år, og alle kandidater skal godkendes af Vogternes Råd (se herunder). Majlis kan lave udkast til lovgivning og godkende alle internationale aftaler, kontrakter og traktater. Majlis har ikke direkte indflydelse på udenrigspolitiske handlinger, men emner af udenrigspolitisk karakter diskuteres i parlamentet, og dette kan derfor være med til at

⁹ Valgretsalden i Iran er 15 år.

præge udenrigspolitiske beslutninger. Derudover har Majlis mulighed for at overvåge den udenrigspolitiske udvikling og afkræve redegørelser fra regeringen.

Efter Khomeinis død tegnede der sig tre klare fraktioner i iransk politik: (1) De pragmatisk-konservative, der har haft en integration af Iran i verdensøkonomien som mål og er anført af Akbar Hashemi Rafsanjani, (2) de konservative hard-linere (som siden har indgået et fællesskab med de neokonservative), der ser sig selv som opretholdere af Khomeinis arv og er stærke modstandere af yderligere demokratisering. Denne fløj anførtes udadtil af ayatollah Ali Khamenei. Endelig er der (3) de reformvenlige, senere først og fremmest repræsenteret ved Muhammad Khatami, der lægger vægt på sociale reformer og folkelig opbakning til statens mandat.

I de forgangne to årtier har Irans politik, både udenrigs og indenrigs, været præget af magtkampe og skiftende magtbalancer mellem disse tre fraktioner. Således har de konservative og neokonservative efter valget i foråret 2008 klart flertal i Majlis med 170 ud af 290 pladser. Dette tilskriver kritikere især, at Vogternes Råd, ligesom ved valget i 2004, afviste flere hundrede reformvenlige kandidater, hvilket igen fik mange reformvenlige iranske vælgere til at boykotte valget.¹⁰ Til sammenligning fik reformisterne ved valget i 2000 222 af Majlis' 290 pladser.¹¹ Majlis har siden dette valg været ledet af den konservative Ali Larijani, tidligere atomchefforhandler, der er kendt som politisk modstander af Ahmadinejad.

Vogternes Råd: Et råd bestående af seks præsteuddannede og seks konservative jurister udvalgt af den øverste leder. Vogternes Råd fremlægger ikke selv lovgivning, men har vetoret over al lovgivning vedtaget af Majlis. Vogternes Råd kan nedlægge veto imod lovgivning på to grundlag: (1) Fordi den pågældende lov er imod Islam, eller (2) fordi den er forfatningsstridig. Alle medlemmer af rådet stemmer, hvis det skal besluttes, om en lov er forfatningsstridig, mens det, hvis det skal bestemmes, om en lov er uislamisk, kun er de seks præsteuddannede medlemmer, der har stemmeret. Hvis rådet nedlægger veto mod en lov, bliver denne sendt tilbage til Majlis for tilpasning. Ligeledes har Vogternes Råd ret til at forkaste kandidater til Majlis eller Eksperternes Råd, hvis det vurderes, at disse er uislamiske. I udenrigspolitisk sammenhæng har Vogternes Råd ikke formel, direkte indflydelse, men rådet skal, som i alle andre sager, høres om et specifikt udenrigspolitisk initiativ er enten uislamisk eller forfatningsstridigt.

¹⁰ Valgdeltagelsen var i 2008 officielt på 60 procent, hvilket er lavt i [her mangler et ord] Kilde: Inter-Parliamentary Union (www.ipu.org). Også i 2003 og 2004 var deltagelsen ifølge Kasra Naji historisk lav, grundet utilfredsheden med den omfattende afvisning af reformkandidater (Naji, 2008: 75).

¹¹ Kilde: Inter-Parliamentary Union (www.ipu.org).

Fremskyndelsesrådet: Hvis Majlis og Vogternes Råd ikke kan blive enige om en lov, træder Fremskyndelsesrådet ind som mægler og rådfører sig med landets øverste leder omkring sagen. Rådet tæller omkring 30 medlemmer, der udpeges af den øverste leder for en periode på fire år. Når Fremskyndelsesrådet behandler en lov, der er strandet mellem Majlis og Vogternes Råd, indgår de seks præsteuddannede fra sidstnævnte også i rådet. Fremskyndelsesrådet har siden 2007 været ledet af Akbar Hashemi Rafsanjani, og hans politiske pondus siges at have tilført rådet mere magt.

Eksperternes Råd: Eksperternes Råd vælger den øverste leder og skal overvåge dennes handlinger. Rådet har mulighed for at afsætte lederen, hvilket dog, som nævnt, indtil videre ikke er sket. Eksperternes Råd er i princippet folkevalgt, men alle kandidaterne skal godkendes af Vogternes Råd. Kandidaterne skal være medlemmer af det shia-islamistiske præsteskab og skal desuden være eksperter i *fiqh* – islamisk lov. Rådet består af 86 medlemmer, der samles hver sjette måned. Akbar Hashemi Rafsanjani er for tiden medlem og næstformand i rådet, der er domineret af konservative medlemmer. Medlemmernes gennemsnitsalder er over 60 år, hvorfor det ofte er nødvendigt at holde valg midt i den otteårige valgperiode.

Det Øverste Nationale Sikkerhedsråd – Supreme National Security Council (SNSC): Ud over de på figuren angivne organer er der Det Øverste Nationale Sikkerhedsråd, som er det regeringsorgan med størst indflydelse på Irans udenrigspolitik. SNSC består hovedsageligt af topfolk fra udenrigs-, efterretnings- og indenrigsministeriet samt militære ledere fra Revolutionsgarden. SNSC ledes af Saeid Jalili, som også er Irans topforhandler omkring atomforhold. Øverste leder, ayatollah Ali Khamenei, har det sidste ord i alle SNSCs beslutninger.

Dertil kommer en række ukonstitutionelle magtstrukturer. I forhold til udenrigspolitisk indflydelse er de vigtigste:

Revolutionsgarden: Revolutionsgarden blev stiftet af Khomeini umiddelbart efter revolutionen, fordi man betvivlede, om hæren, der nu var overtaget fra shah-styret, ville forblive tro mod den nye islamiske republik. De er i dag en økonomisk magtfuld, paramilitær gruppe med stærke, men uformelle bånd til Den Islamiske Republiks regeringsapparat. Deres ledere er udpeget af den øverste leder, ayatollah Khamenei. Garden betegnes ofte som en stat i staten, og dens økonomiske aktiviteter har mange facetter – den ejer eksempelvis både egen filmindustri og den store nationale sodavandsfabrikant Zam-Zam Cola (Molavi, 2006).

Revolutionsgarden – eller i hvert fald dens ledelse – er en erklæret og aktiv støtte af præsident Ahmadinejad, og deres og Basij-militsens (se herunder) indflydelse regnes for en af hovedårsagerne til, at han blev valgt.¹² Ifølge Hossein Bastani har gardens kontroversielle måder at vise sin støtte på – bl.a. ved voldelig chikane af Ahmadinejads opponenter og disses tilhængere under valget i 2005 – samtidig været genstand for kritik i de iranske medier (Bastani, 19. juni 2008). Denne kritik er dog blevet kraftigt angrebet af Khamenei, hvilket kan ses som et udtryk for hans støtte til både garden og præsidenten.

Basij-militsen: Basij-militsen har sin rod i Irak-krigen, hvor den bestod af frivillige mænd, der på Khomeinis opfordring kæmpede ved fronten. I dag sorterer Basij-militsen under Revolutionsgarden, og den udgør et vidtforgrenet netværk, som har en lokal afdeling i næsten hver iransk by. Bevægelsen er primært indenrigspolitisk engageret og beskæftiger sig med opretholdelse af lov og orden, nødberedskab, sociale og religiøse arrangementer og mere kontroversielle aktiviteter som såkaldt moralsk politiarbejde og mere eller mindre selvbestaltet oprørsnedkæmpelse (Molavi, 2005). Basij-militsen tilskrives en stor del af æren for, at Ahmadinejad, der selv har en fortid som basiji, blev valgt i 2005. Basij har således vist sig at kunne udgøre en magtfuld politisk base, og militsen er på denne måde også blevet en faktor i forhold til udenrigspolitik – i hvert fald under den nuværende præsident (Naji, 2008).

Pressen: Endelig er der pressen, som – qua dens medvirken til at forme den offentlige mening – også har en væsentlig indflydelse på den iranske udenrigspolitik (Ehteshami, 2002: 296). Selvom pressens frihed er stækket, idet den er underlagt censur, og i sidste ende sorterer under den Øverste leder, har den i perioder spillet en væsentlig rolle for Irans politiske udvikling, for eksempel i forbindelse med reformbevægelsens politiske sejrsgang i sluthalvfemserne.

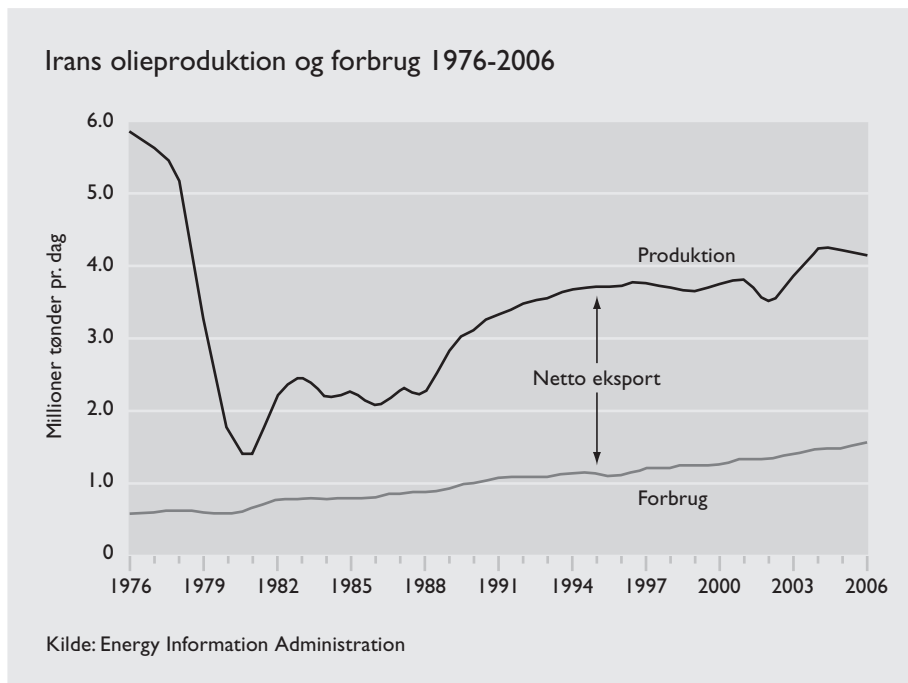
Irans udenrigspolitik siden revolutionen

Ifølge Anoushiravan Ehteshami blev Iran under Pahlavi-styret transformeret til en betydelig regional magt, omend en der ofte agerede surrogat for vestlige interesser (Ehteshami, 2002: 284). Landet var i første halvdel af det 20. århundrede dybt afhængig af især amerikansk militær og økonomisk bistand, og dette ledte til den stadigt større vestlige indblanding i Iran, selv efter olieboomet i 1970'erne havde gjort Iran

¹² Dog støttede hovedparten af Revolutionsgardens medlemmer Khatami, da denne blev valgt ind tilbage i 1997 (Sadjadpour, 29. maj 2007 – uddybes i afsnittet "Irans aktuelle politiske scene")

til en stærk økonomi i regionen. Olieboomet blev således først frelsen og derefter undergangen for Pahlavi-Iran, idet den enorme økonomiske opblomstring skabte det *comprador bourgeoisie*, hvis dekadente og ekstravagante vestlige livsstil stod i så åbenlys modsætning til Irans brede, undertrykte befolknings, at dette ifølge Ehteshami i høj grad banede vejen for revolutionen. Ud over økonomisk undertrykkelse var shahen berygtet for sin brutale efterretningstjeneste SAVAK og for sine tvangssekulariserende moderniseringsprogrammer (Halliday, 1978). Et afgørende vendepunkt for den iranske folkestemning mod USA og Vesten har været, da Irans første folkevalgte præsident, den populære, socialistiske Mossadeq, i 1953 blev væltet ved et CIA-kup på foranledning af Storbritannien, som havde mange olieinvesteringer i Iran og derfor ville undgå, at Mossadeqs planer om at nationalisere olieindustrien blev aktualiseret. *Uafhængighed* (underforstået af Vesten) blev – i forlængelse heraf – et af revolutionens slagord i kampen mod det upopulære shah-styre. Og både højre- og venstrefløjen i iransk politik har i mange år argumenteret for, at økonomisk uafhængighed vil lede til politisk uafhængighed og ikke omvendt (Ehteshami, 2002: 286-88).

Siden revolutionen har Irans kræfter således været brugt på at forsvare regionens autonomi fra Vesten, selvom Iran i økonomiske termer aldrig har hverken formået

at distancere sig fra den kapitalistiske verdensorden eller udvikle en rigtig uafhængig økonomisk base (Ehteshami, 2002: 284). På den ene side var Den Islamiske Republiks olieindtægter (og dermed landets carte blanche-opbinding på det internationale marked på dette punkt) i første omgang en kontinuerlig garant for, at styret, allerede i årene efter revolutionen, følte, at det kunne tillade sig en stor grad af frihed i sin udenrigspolitik – for olien kunne altid sælges og dermed sikre et vist økonomisk grundlag for republikkens eksistens (Ehteshami, 2002: 289). På den anden side dykkede Irans olieeksport så kraftigt umiddelbart efter revolutionen, som den følgende graf viser, at det udmærket kunne mærkes på landets økonomi.

Alligevel kan Khomeinis slagord fra denne tid om, at “USA ikke kan gøre noget”, stadig ses overalt i iranske byer (Ehteshami, 2002: 285). Denne idé har ifølge Ehteshami affødt en overdreven følelse af Irans vigtighed i international politik, som flere gange har ledt iranske politikere til at fejlbedømme ikke bare landets egen magt og evner, men også andre landes magt og motiver. Islamiske emner har siden revolutionen influeret Irans regionale profil og forholdet til naboerne. Den messende shiisme og påberåbelsen af at tale i islams navn fra de tidlige 1980'ere var en direkte udfordring af det regionale status quo og af naboernes politiske integritet, hvilket ledte til spændinger med mange magtfulde lande i regionen – herunder Saudi-Arabien, hvis elite bestemt ikke var interesseret i den folkelige, (shia)muslimske revolution, som Den Islamiske Republik advokerede for (Ehteshami, 2002:287).

Men efter næsten et årti med ideologen Khomeini ved magten led Irans økonomi stadig kraftigt under revolutionspolitikken. Selv hard-linjerne i præstestyret måtte sidst i 1980'erne sande, at så længe den iranske økonomi var dybt afhængig af salget af fossile brændstoffer, ville internationalt samarbejde være nødvendigt for at sikre markedsadgang for disse brændstoffer, hvis ikke Iran skulle gå konkurs. For at sikre de bedst mulige olieindtægter til republikken krævede det, at der skulle samarbejdes med andre olieproducerende lande – også med lande Iran havde haft store udfald imod i årene efter revolutionen og under krigen mod Irak. Dette blev begyndelsen til et skift i Irans udenrigspolitiske opførsel.

Da pragmatikeren Rafsanjani kom til magten, som den første præsident efter Khomeinis død, led den iranske økonomi under mange problemer, der var direkte og indirekte følger af Khomeinis politik; negativ vækst, høj arbejdsløshed, lav produktivitet, underudnyttelse af kapacitet, for lidt investeringskapital, høj importafhængighed, statsvirksomheder med underskud og ledelsessvaghed, en hastigt voksende offentlig sektor og manglende tillid til regeringens politik. Selv

hard-linerne i regeringen var klar over problemet, og Rafsanjani – der hurtigt fik et ry som Irans Ronald Reagan – fik støtte til at føre en benhård liberaliseringspolitik efter IMF- og Kina-forbillede, hvor tiltrækning af fremmede investeringer, ligesom under shahen i 1970'erne, blev centralt – en politik der gik helt imod revolutionens slagord om uafhængighed.

Ray Takeyh opsummerer Irans politik siden revolutionen således:

“I gennem 1980'erne, under ayatollah Khomeinis strenge dikteren, smadrede Iran rundt i [det større] Mellemøsten i forsøget på at underminere etablerede autoriteter i den islamiske udfrielses navn. Khomeinis efterfølgere har måttet slås med denne arv, mens de forsøgte at integrere teokratiet i det globale samfund. Fra Rafsanjani til Khatami til Ahmadinejad har Irans præsidenter forsøgt det umulige; at balancere Khomeinis vision med det internationale samfunds mandater”¹³ (Takeyh, 2006: 59-60 – min oversættelse).

Denne balancegang beskrives nærmere af Ehteshami, der opstiller følgende fem faser af Irans regionale udenrigspolitik, fra revolutionen til Ahmadinejad, her suppleret af andre kilder:¹⁴

- 1) *Konsoliderende – shahens fald (1979-1981)*: Afvisning af status quo i Mellemøsten. Intern magtkamp i Iran mellem radikale og liberale kræfter. Forsøg på at udvikle en alternativ, islamisk udenrigspolitik, hvormed Iran ville påvirke den regionale magtbalance hen imod islamisme og radikale kræfter, samlet under iransk lederskab. I denne sags tjeneste støttede Iran under Khomeini (i hvert fald) følgende (primært sunni)muslimske bevægelser: Hizbollah i Libanon, Le Front Islamique du Salut (FIS) i Algeriet, NIF-regimet i Sudan, Hamas og Islamisk Jihad i Palæstina, Det Muslimske Broderskab i Jordan, Al-Natha-partiet i Tunesien og Jihad-gruppen i Egypten (Hinnebusch og Ehteshami (red.), 2002: 287f). Det shiaislamiske, iranske styre portrætterede sig desuden aktivt som en støtte for en række sunni-islamiske bevægelser uden for regionen, f.eks. på Filippinerne og i Bosnien. En del af målet med denne aktive støtte til (overvejende sunni-)muslimske bevægelser uden egentlig forbindelse til Iran var tilsyneladende netop at vise, at her støttede det shiamuslimske Iran, mens en række – mere sekulære – sunnimuslimske stater i

¹³ Takeyh bruger her betegnelsen “det større Mellemøsten”, der også inkluderer Vest- og Centralasien og det nordlige Afrika.

¹⁴ Primær kilde: Ehteshami, 2002: 297f.

Mellemøsten forholdt sig tavse (underforstået: Fordi de var i lommen på Vesten). Denne politik provokerede naturligvis en række af Irans naboer.

- 2) *Afvisende – krigen mod Irak (1981-1988)*: Iran blev isoleret under krigen mod Irak – en krig, der af den iranske befolkning blev opfattet som en amerikansk proxy-krig, grundet USAs massive støtte til Saddam Hussein. Moderate arabiske stater støttede ligeledes Saddam Hussein efter at være blevet fremmedgjort af Irans revolutionsretorik, og Khomeinis grænseløse revolutionsprojekt var strandet inden for Irans grænser, trods ihærdige forsøg på at skaffe sig opbakning, bl.a. ved hjælp af terrorstøtte (Takeyh, 2006: 65). Mod slutningen af krigen mod Irak var det i Irans naboregioner kun Syrien, der, under stigende indflydelse fra den iransk-initierede Hizbollah-milits, kunne karakteriseres som en decideret allieret, og derudover var kun Sydyemen og Libyen venligt stemt, mens landet bevarede neutrale relationer til Algeriet, Pakistan og Tyrkiet. Endelig måtte Irak, Kuwait, Saudi-Arabien, Sudan, Egypten, Israel, Jordan, Marokko, Tunesien, Nordyemen og Afghanistan regnes som Irans fjender.
- 3) *Reorientering – våbenhvile (1988-1990)*: Denne fase beskrives som Irans transition fra radikalisme til tilpasning – en fase, der indledes af landets pragmatiske beslutning om at stoppe krigen mod Irak. Våbenhvilen viste Irans vilje til at tage en ny, regional sikkerhedspolitisk dagsorden alvorligt, og på kort tid lykkedes det derfor landet at genetablere dets relationer til de fleste af dets arabiske naboer samt Pakistan og Tyrkiet. Desuden forbedredes forholdet til Sovjetunionen betragteligt i kølvandet på dels freden med Irak, der var Sovjetunionens allierede og våbenkunde, dels Sovjetunionens tilbagetrækning fra Afghanistan.¹⁵ Højtprofilerede gensidige politiske besøg fandt sted og banede vejen for et økonomisk og militært samarbejde mellem Teheran og Moskva – et samarbejde der er blevet udbygget efter Sovjetunionens kollaps.
- 4) *Pragmatisme – efter Khomeini (1990-1997)*: Iraks invasion af Kuwait havde to umiddelbare følgevirkninger for Irans relationer i regionen: På den ene side blev Iran igen hurtigt anerkendt som en vigtig regional aktør, på den anden side øgede Kuwait-krisen eksisterende regionale spændinger, hvilket gav plads til, at vestlige aktører kunne vende tilbage til Golfregionen og dermed svække Irans

¹⁵ Fordømmelsen af Sovjetunionens invasion og besættelse af det muslimske Afghanistan havde været en mærkesag for Den Islamiske Republik, der ydede aktiv moralsk og økonomisk støtte til især shia-islamistiske modstandsgrupper under hele besættelsen.

indflydelse. Teheran håndterede krisen med en pragmatisk tilgang, der lå langt fra den eventyrlystne og provokerende udenrigspolitik, der var blevet ført i årene efter revolutionen: Selvom kongedømmet i Kuwait var en af revolutionsidealets regionale yndlingsaversioner, støttede Iran, at dets suverænitet skulle genskabes, og at fremmede (vestlige) styrker blandede sig i konflikten for at befri kongedømmet fra irakerne. Belønningen for dette standpunkt udeblev ikke; ærkerivalen Irak blev svækket, uden at Iran direkte havde støttet invasionen af denne, og Irak kapitulerede nu fuldt ud til Iran – krigen havde indtil da kun været standset af en formel våbenhvile – ligesom ansvaret for Iran-Irak-krigens begyndelse nu officielt blev pålagt Irak, hvorfor Iran var berettiget til substantielle krigsskadeerstatninger.

I kølvandet på den første golfkrig blev regionens sikkerhedsblik rettet imod Mellempøstens mest alvorlige problem, Israel-Palæstina-konflikten – en konflikt, hvor palæstinenserne sag siden revolutionen havde været en mærkesag for Iran. Nu måtte Iran se regionens øvrige toneangivende lande blive trukket i retning af støtte til en Washington-initieret og – set med iranske øjne – pro-israelsk fredsproces, som palæstinenserne tilsyneladende indvilligede i. Denne udvikling truede med at cementere USAs tilstedeværelse i regionen yderligere, hvilket ikke var i Irans interesse, men omvendt ønskede man heller ikke at sætte den position, man havde opnået under Golfkrigen, over styr. Iran klarede sig igennem med revolutionsideologien, såvel som de forbedrede regionale relationer i behold, ved at fremhæve, at man bestemt ikke var enig i processens forløb, men at man heller ikke ville blande sig, idet det, med præsident Rafsanjanis ord, ikke gav mening at forsøge at være “mere palæstinensisk end palæstinenserne.”

- 5) *Moderation – reformbevægelsen til magten (1997-2005)*: Reformatoren Mohammad Khatamis jordskreds valgsejr i 1997 markerede endnu en udvikling i Irans udenrigspolitik, hvor man, med udgangspunkt i Rafsanjanis pragmatiske linje, gik skridtet videre mod en decideret moderation af Den Islamiske Republiks udenrigspolitiske linje. Khatami var fortaler for, at statens succes afhang af, at man involverede befolkningen frem for at dominere den, og han blev derfor, lidt misvisende, karakteriseret som en vestligsinde demokrat, til trods for at han ofte kritiserede Vestens overfladiskhed og mangel på hensyn til menneskets spirituelle behov (Takeyh, 2006: 44). Den nye præsident arbejdede dog hårdt for at forbedre Irans relationer med Vesten og blev i løbet af kort tid – hjulpet på vej af hans mange udlandsrejser – venner med bl.a. Italien, Frankrig og Grækenland. Også i forhold til USA var der tegn på diplomatiske åbninger i denne periode (Takeyh, 2006: 110ff). Økonomien blev nu for alvor det centrale i

landets udenrigspolitiske relationer, idet en stærk iransk økonomi i stigende grad blev set som forudsætningen for et udenrigspolitisk stærkt Iran. Khatamis valgsejr satte gang i en bølge af håb og sociale bevægelser i Iran, men landets magtfulde ikke-folkevalgte organer var imidlertid domineret af konservative, der effektivt blokerede, at reformtiltagene for alvor kunne lette fra jorden. Således nedlagde Vogternes Råd i hans første valgperiode, hvor reformbevægelsen også havde flertal i Majlis, gentagne gange veto mod nye, reformerende lovforslag, og med hard-linerne i ryggen slog militante grupper hårdt ned på reformvenlige intellektuelle, aktivister, forfattere og studerende (Takeyh, 2006: 45ff). Den folkelige tro på forandring dalede hurtigt herefter, og reformbevægelsen var således allerede kraftigt svækket af hard-linerne, da USA i 2000 begyndte at vise spæde tegn på åbninger i forhold til Iran, og denne mangel på entydighed fra Irans side fik omvendt hurtigt USA til at trække følehornene til sig (Nasr, 2008: 231ff; ICG, 2002).

Efter terrorhandlingerne i New York den 11. september 2001 og den efterfølgende intervention i Afghanistan kom udenrigs- og sikkerhedspolitik naturligvis i fokus i Iran og især blandt de konservative hard-linere, der ikke ønskede Khatami ved magten under disse forhold, af frygt for at dette ville åbne Irans dør for Vesten og dermed blive enden på Den Islamiske Republik. Denne frygt blev yderligere forstærket, da Bush-administrationen, trods iransk støtte til Afghanistan-invasionen, bl.a. i form af støtte til Nordalliancen og tilladelse til, at USA kunne benytte iransk luftrum, i 2002 undsagde det spirende samarbejde med Den Islamiske Republik og udråbte Iran som en del af Ondskabens Akse, hvormed dette samarbejde brat blev bragt til ophør (Takeyh, 2006: 128-129). I Khatamis anden valgperiode sikrede Vogternes Råd som nævnt, at en lang række af reformvenlige Majlis-kandidater blev udelukket fra valget i 2004, så de konservative fik flertal og yderligere politiske reformer dermed i praksis umuliggjort. De manglende indfrieede løfter gjorde, at reformbevægelsen langsomt mistede troværdighed og opbakning i befolkningen. I 2005 var enden af Khatamis anden valgperiode nået, og han kunne derfor ikke genopstille. Samtidig var en række reformvenlige kandidater til præsidentposten blevet afvist af Vogternes Råd. Den pragmatisk-konservative, tidligere præsident, Rafsanjani, var favorit ved valget, men endte med at tabe til den næsten ukendte, neokonservative Mahmoud Ahmadinejad – ved et valg, der var præget af store uregelmæssigheder. Overraskelsen var faktisk så stor og uregelmæssighederne tilsyneladende så mange, at både indenrigsministeriet og de øvrige kandidater fra første valgrunde, inklusive Rafsanjani, åbenlyst anklagede Ahmadinejad

og hans paramilitære støttegrupper for massiv valgsvindel. Ikke desto mindre valgte den øverste leder, ayatollah Khamenei, og de konservative hard-linere i Vogternes Råd at godkende resultatet af første valgrunde, og det blev dermed tydeligt, hos hvilken kandidat deres sympati lå. Ahmadinejad vandt anden valgrunde, igen under anklager om massiv valgsvindel, på en populistisk dagsorden, hvor han identificerede sig med den jævne iraner og først og fremmest lovede forbedring af dennes økonomi (Naji, 2008).¹⁶ Ahmadinejads valgsejr kom til at markere overgangen til en sjette periode, der kendetegnes ved den konservative dominans, der præger Irans aktuelle politik.

Irans aktuelle politiske scene

De konservative har cementeret deres generobring af magten efter den reformvenlige bølge i slutningen af 1990'erne og starten af 2000'erne ved at sikre deres fortsatte flertal i de ikke-folkevalgte magtorganer, så de dermed også har håndsret over, hvem der er valgbare (Takeyh, 2006: 34). Denne magtcementering hjælper godt på vej af USAs politik over for Iran, der ifølge Takeyh netop fastholder de af Vesten så foragtede hard-linere ved magten ved at fastholde og forøge den ydre trussel mod Iran, som er nødvendig, hvis magthaverne skal holde landet nogenlunde sammen indadtil (Takeyh, 2006: 54). Men selvom den konservative fløj kan være enig om at holde reformbevægelsen fra magten, er den langt fra en homogen størrelse.

Den tidligere præsident Rafsanjani er stadig meget politisk magtfuld og har et notorisk dårligt forhold til præsident Mahmoud Ahmadinejad efter valgkampen i 2005. Konflikten mellem Rafsanjani og Ahmadinejad legemliggør en kamp mellem Irans for tiden to mest magtfulde politiske fløje: (1) De konservative – den traditionelle konservative fløj af højtstående politikere og embedsmænd med bånd til det konservative præsteskab, repræsenteret ved Rafsanjani, og (2) de neokonservative – en bevægelse tæt på de militære kredse, der udsprang af landets ledende klasse for fem-seks år siden, repræsenteret ved Ahmadinejad.

De neokonservative står stejlt på, hvad de opfatter som Den Islamiske Republiks ideologiske værdigrundlag og mener, at yderligere demokratisering er et tegn på en individualisering og pluralisme, der er uforenelig med profeternes bud om

¹⁶ En keredel af hans valgprogram var et løfte om økonomisk støtte til de svageste, bl.a. ved hjælp af subsidier på varer som brød, brændstof og sukker – en post der nu fylder 20 procent af Irans BNP (Takeyh, 2006: 37-38).

guds ufejlbarlighed (Takeyh, 2006: 36). Den øverste leder, Khamenei, der tilhører såkaldte konservative hard-liners, støtter de neokonservative, for det er der, han bedst kan få varetaget sine visioner for Irans fremtid, men han har alligevel behov for at tækkes de klassiske konservative kræfter og er heller ikke interesseret i, at de neokonservative bliver for stærke (Bastani, 19. juni 2008). Således understreger ayatollah Khameneis udnævnelse af Rafsanjani til leder af Fremskyndelsesrådet, Irans legislative mægler, Den Islamiske Republiks indbyggede konfliktfyldte balancegang. Rafsanjani er desuden mangeårigt medlem af – og nu talsmand for – Ekspertes Råd.

Hossein Bastani beskriver, hvordan en sag om veldokumenterede korrupsionsanklager mod prominente politikere og embedsmænd, fremsat af en højtstående embedsmand og Ahmadinejad-støtte, er et aktuelt eksempel på, at konflikten mellem de to konservative fløje tilsyneladende eskalerer frem mod det forestående præsidentvalg i 2009. Det påfaldende var, at alle de anklagede, herunder Rafsanjani, var konservative, selvom det senere har vist sig, at der også fandtes belastende materiale om flere af præsident Ahmadinejads politiske støtter og om Revolutionsgardens aktiviteter – materiale der var forsøgt fortiet. Afsløringerne udløste naturligvis en kraftig modreaktion fra den klassiske konservative – og stadig meget magtfulde – fløj. 12 af de involverede i afsløringerne er blevet arresteret, og den neokonservative fløj har måttet nægte alt kendskab og støtte til promoveringen af informationerne, til trods for at alt tyder på, at afsløringerne undervejs er blevet opildnet af grupper tæt på Ahmadinejads administration (Bastani, 19. juni 2008).

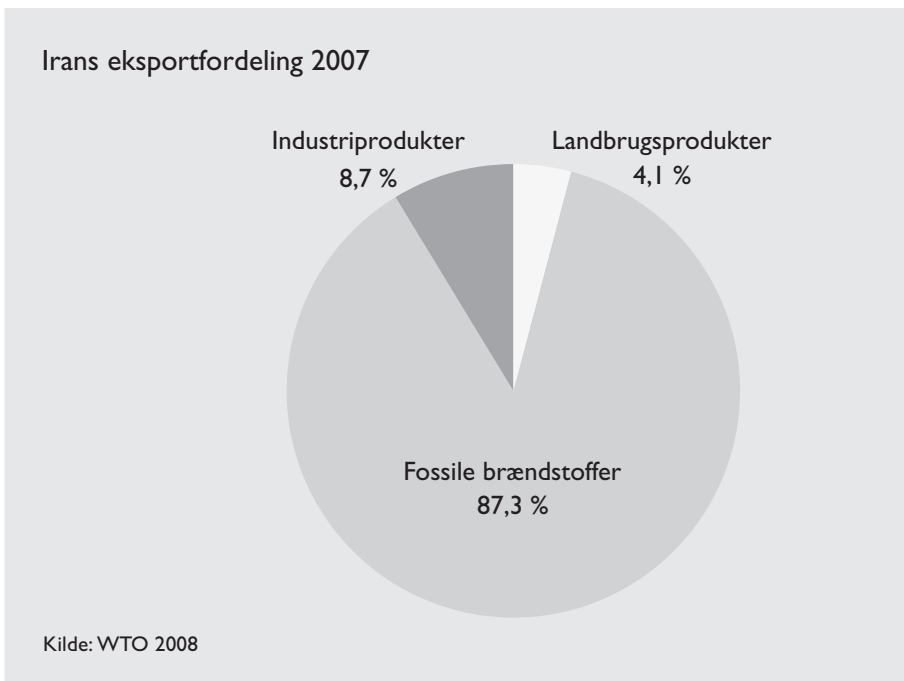
Samtidig viser Ahmadinejad ifølge Greg Bruno selvstændige politiske tænder over for Khamenei og de præsteuddannede, når han, der ikke er religiøst uddannet, på en lidet subtil måde antyder, at Irans politik og (især) hans egne handlinger styres af imam Mahdi (Bruno, 19. juni 2008).¹⁷

Disse politiske magtkampe afspejler Den Islamiske Republiks stadige dilemma: Drømmen om Iran som en ledende islamisk aktør over for de økonomiske "eksporter eller død"-realiteter (Hinnebusch og Ehteshami (red.), 2002: 286f). Siden Khomeinis død, under Rafsanjani og Khatami, har fokus været på økonomisk fremgang frem for islamisk puritanisme. Men den massive folkelige opbakning til reformbevægelsen truede også med at vise præsteskrabet, at hvis staten udvander sig selv for meget og

¹⁷ Den shiitiske 12. og sidste imam, der skal genopstå ved dommedag og kan sammenlignes med den kristne/jødiske messiasfigur.

ikke lever op til de revolutionære idealer overhovedet, så har den ikke længere nogen legitimitet. Derfor har de neokonservative opbakning i styret i Teheran, bl.a. fra Khamenei, selvom denne linje tilsyneladende kun fremmer Irans isolation og hindrer landets økonomiske udvikling. Resultatet af denne problematik beskriver Takeyh som “en lammende kernemodsætning imellem ideologiske fraktioner og fraktioner, der fokuserer på nationale interesser” (Takeyh, 2006: 43).

Ifølge Karim Sadjadpour, der dækkede valget i 2005, var det som nævnt netop en stærk profil på økonomiske – og ikke ideologiske – spørgsmål, der gjorde, at Ahmadinejad blev valgt. Irans mangelfulde økonomi har, i betragtning af landets historie og naturlige og menneskelige ressourcer, i mange år været skuffende for iranerne. Især nu, hvor de store krigsårgange fra starten af 80'erne – Khomeinis “army of 20 millions” – er blevet voksne og trods et højt uddannelsesniveau ikke kan få job (Gwertzman: Sadjadpour, 29. maj 2007). Dette belaster ikke bare den iranske økonomi, men også traditionelle familiestrukturer, hvor unge mænd ikke kan blive gift uden at have en uddannelse og et arbejde (Se f.eks. Christensen, 2002). Ydermere er Irans eksportøkonomi stadig dybt bundet op på olie- og gasindtægterne, som dette diagram illustrerer:

Selvom oliepriserne har været relativt høje de sidste år, er olie dels ikke en tilstrækkeligt fremtidssikret base for landets økonomi, dels er den manglende vækst i de andre sektorer en hindring for at vende udviklingen med massiv arbejdsløshed og inflation, landet har set de seneste år (CIA World Factbook, 2008).

Efter otte år med den reformvenlige Khatami som præsident, uden de store resultater, blev Ahmadinejad netop derfor valgt ind med en dagsorden, der ikke bare skulle sikre landets økonomi, men også iranernes personlige økonomi. Derfor er han også i mellemtiden ifølge Sadjadpour blevet ekstremt upopulær i Iran, for ikke alene har hans mange kontroversielle udtalelser om eksempelvis Israel vakt hovedrysten i ind- og udland, men Irans økonomiske situation er blevet mærkbart forværret under en præsident, der havde lovet at vie sin tid ved magten til at forbedre den (Gwertzman: Sadjadpour, 29. maj 2007). Desuden dominerer de konservative hele magtapparatet, så de har ikke, som de reformvenlige havde det, nogen politisk undskyldning for ikke at kunne føre deres politiske løfter ud i livet (Takeyh, 2006: 55).

Ud over de to officielle konservative fløje har også Khomeinis Basij-milits og især hans Revolutionsgarde vokset sig til magtfulde grene, der skal tækkes. Hvor Revolutionsgarden tidligere har været magthavernes forlængede arm, der kunne udkommanderes til at tage sig af f.eks. studenterprotester, er garden i dag i højere grad en væsentlig selvstændig magtfaktor, hvis mening ikke kan overses i politiske sammenhænge (Takeyh, 2006: 34). Ifølge Sadjadpour har Revolutionsgarden en økonomisk interesse i at holde Iran isoleret. Sadjadpour argumenterer for, at det ikke er hele garden, der har ca. 150.000 aktive medlemmer, der har denne interesse. Dette siger han bl.a. på baggrund af, at tre fjerdedele af revolutionsgardisterne i 1997 stemte for Khatami, og at flertallet af revolutionsgardisterne således er mere reformvenlige, end de anses for at være. Men der er en magtfuld, konservativ kerne af revolutionsgardister, som også er dem, der har mest indflydelse i garden, der er meget imod reformer i Iran, fordi gardens økonomi er afhængig af, at Iran er lukket af fra omverdenen. Revolutionsgardens indtægtsgrundlag kommer nemlig ifølge Sadjadpour hovedsageligt fra to aktiviteter: (1) Via forbindelser til regeringen opererer fremtrædende revolutionsgardister som *contractors* for den iranske regering; dvs. at de får ansvaret for lukrative projekter inden for eksempelvis infrastruktur- eller energisektoren, som de så outsourcer, fordi de ikke selv har kompetencerne til at udføre dem, mens de stadig beholder en procentdel af projektets overskud. (2) Revolutionsgarden kontrollerer flere såkaldte *free trade ports*, hvor de (kraftigt) fortøler varer, som iranske virksomheder vil importere eller eksportere. Garden har desuden sin egen free-trade port, hvorfor dens egen import- og eksportaktiviteter ikke fortøles.

Ved en mere åben økonomisk politik, som vil være en logisk konsekvens af reformer i Iran, vil disse aktiviteter sandsynligvis ikke kunne fortsætte, og en åbning af Irans økonomi vil således være en katastrofe for Revolutionsgardens økonomi, argumenterer Sadjadpour. Derfor vil disse konservative kernemedlemmer af garden gå meget langt for at undgå, at sådan en åbning kommer (Gwertzman: Sadjadpour, 29. maj 2007). Gardens kerne er således kendt for at advokere militante løsninger på demokratiske opstande (Takeyh, 2006: 34).

Opsummering

Iran er geopolitisk placeret som korsvej mellem Mellemøsten, Golfregionen, Kaukasus og Centralasien. Denne placering har i historisk og moderne tid gjort landet til en kerneaktør både regionalt og internationalt. Dette forhold og opdagelsen af store mængder olie i Irans undergrund trak i starten af det 20. århundrede vestlige interesser til landet. Shahens loyalitet over for vestlige interesser, hans tvangssektulariserende moderniseringsplaner og manglende adressering af befolkningens problemer banede vejen for Irans islamiske revolution af 1979. Revolutionen affødte et komplekst politisk system, der er vævet sammen af en række klerikale og folkevalgte råd og embeder med gensidig vetoret, hvor den øverste leder har udstrakt magt. I årene efter revolutionen resulterede Khomeinis udfarende revolutionsretorik i, at Iran blev isoleret – regionalt såvel som internationalt. Landets økonomi blev hårdt angrebet, især efter at Saddam Husseins Irak i 1981 kunne angribe Iran med støtte fra en række regionale og vestlige lande. Mod slutningen af den syv år lange, blodige krig, der fulgte, var Iran så medtaget, at ideologen Khomeini måtte dreje landets politik i en mere pragmatisk retning. Denne drejning tog især fart efter Khomeinis død med den nye, pragmatiske præsident Rafsanjani ved roret. I hans regeringstid gennemførtes en række økonomiske reformer, og mange af landets udenrigsrelationer blev genetableret. I 1997 blev reformatoren Khatami valgt til præsident med en jordskredssejr. Ved indgangen til det nye årtusinde emmede Iran af forventning om sociale og politiske reformer, og en diplomatisk tilnærmelse til flere vestlige lande var under opsejling. Reformbevægelsens politik blev imidlertid gang på gang vetoet af konservative hard-linere, og ved parlamentsvalget i 2004 blev de fleste reformvenlige kandidater afskåret fra at stille op af de pro-konservative Vogternes Råd. Reformbevægelsen kunne således, til massiv skuffelse for en stor del af befolkningen, ikke levere den vare, den havde lovet. Ved præsidentvalget i 2005 havde Khatami siddet i to perioder, og han kunne således ikke genopstille. Andre reformvenlige kandidater var blevet afvist af Vogternes Råd. Ved et valg præget af store uregelmæssigheder gik den næsten ukendte, neokonservative kandidat Mahmoud Ahamdinejad videre

til anden valgrunde, som han overraskende vandt over favoritten; den pragmatisk-konservative tidligere præsident Rafsanjani.

Irans politiske scene er nu præget af total konservativ dominans og en splittelse mellem de pragmatisk-konservative og til dels resterne af reformbevægelsen på den ene side og de neokonservative, de konservative hard-linere og paramilitære støttebevægelser på den anden. Øverste leder siden Khomeinis død, ayatollah Khamenei, støtter sidstnævnte fløj, men står i praksis samtidig for en vis politisk balance og for en væsentligt mere pragmatisk udenrigspolitik end sin forgænger.

I det følgende afsnit analyseres Irans udenrigspolitiske agens med udgangspunkt i de tre i indledningen nævnte eksempler og med afsæt i den skitserede forståelsesramme. Denne analyse danner baggrund for en afsluttende besvarelse af det spørgsmål, der var rapportens udgangspunkt: Hvorvidt Iran er en rationel udenrigspolitisk aktør.

Analyse: Tre udenrigspolitiske eksempler

Iransk politik er, som skitseret, sammenfiltret af mange forskellige magtinteresser og overbevisninger. Dette komplicerede bagland gør, at man – jævnfør introduktionen – naturligvis ikke kan tale om pragmatisk eller ikke-pragmatisk udenrigspolitik uden at anerkende, at det, der kan forekomme aldeles upragmatisk i international sammenhæng, kan tjene et pragmatisk formål på indenrigspolitisk niveau. Når der i de følgende afsnit diskuteres rationalitet og træk af pragmatisme over for træk af ideologisk orientering i Irans udenrigspolitik, er det vigtigt at huske, at de mange modsatrettede opfattelser af mål og midler, der ikke blot præger Irans indenrigspolitiske scene, men også den udenrigspolitiske – altså at det, der er i én optik kan fremstå som et ideologisk drevet træk, i en anden kan fremkomme pragmatisk – på mange måder også er et udtryk for, at hvad der er rationalitet, som nævnt i indledningen, afhænger af kontekst og af øjnene, der ser.

Desuden kan man ikke skære iransk udenrigspolitik i en specifik periode over en kam, da Den Islamiske Republik historisk simultant har ageret forskelligt i dets forskellige indflydelsessfærer. Takeyh beskriver således, at man i 1980'erne både kunne høre Saudi-Arabien udråde Iran som en alvorlig fundamentalistisk trussel, mens Sovjetunionen i samme periode så landet som moderat og pragmatisk (Takeyh, 2006: 60). Man kan dermed heller ikke tale om rene ideologiske eller rene (i udenrigspolitisk forstand) pragmatiske perioder i Den Islamiske Republiks udenrigspolitik.

I dette kapitel gives tre eksempler på, hvorledes Den Islamiske Republik forhandler aktuelle udenrigspolitiske situationer, og det analyseres, hvornår landet i disse eksempler, udenrigspolitisk set, har en henholdsvis ideologisk eller pragmatisk tilgang til de forskellige problemstillinger. Fælles for de tre problemstillinger er, at netop disse for tiden tegner Iran i den vestlige verden, skønt landets udenrigspolitiske fokus og engagement rækker langt videre: Den Islamiske Republiks vigtigste udenrigspolitiske forhandlingsfelter er og har været Det Kaspiske Hav og (især) Golfregionen, men Irans udenrigspolitiske agens i disse for landets økonomi så essentielle sammenhænge tiltrækker sig påfaldende lidt opmærksomhed (hvilket også vil blive behandlet i de følgende afsnit).¹⁸ Ligeledes har Iran et tæt og næsten ubemærket samarbejde med NATO-medlemmet og EU-aspiranten Tyrkiet omkring energispørgsmål og bekymringerne for de kurdiske selvstændighedsdrømme ved deres fælles nordlige grænseregion

¹⁸ Denne pointe understøttes af både Afrasiabi og Maleki (2003: 255) og Ehtesami (2002: 291f).

i kølvandet på Iraks sammenbrud (Turkish Daily News, 16. april 2008; International Herald Tribune, 14. juli 2007). De tre udvalgte eksempler – Israel-Palæstina-konflikten, krigen i Irak og Afghanistan samt atomspørgsmålet – illustrerer således også, hvordan Irans – til tider frivillige, til tider ufrivillige – evne til at tiltrække sig negativ opmærksomhed i internationale konflikter – og dermed hvorvidt landets udenrigspolitiske rationalitet drages i tvivl – hænger nøje sammen med, om USA har aktier i samme konflikt. Derfor skitseres overordnet her indledningsvis den ophedede amerikansk-iranske setting, som de tre nedenstående aktuelle konflikter fra et iransk perspektiv dels udspiller sig i, dels bidrager til.

I det aktuelle globalpolitiske landskab kan man anskue administrationerne i Washington og Teheran som to nationer, der har brug for hinanden som fjendebillede for at legitimere deres magt. I tråd med dette fremhæver Takeyh, at iranerne generelt er store tilhængere af amerikansk kultur og sandsynligvis kan regnes for den mest pro-amerikanske befolkning i Mellemøsten, men at modstanden retter sig imod USAs udenrigspolitik – en modstand, som selv hærdede kritikere af præstestyret nu støtter (Takeyh, 2006: 82ff). Denne modstand har historisk rod i CIAs indblanding i kuppet mod Mossadeq. Den forstærkedes af USAs støtte til Saddam Hussein under Iran-Irak-krigen og er nu tiltaget kraftigt siden Bush-administrationens magtovertagelse.

Samtidig har iranerne ifølge Lionel Beehner, mellemøstanalytiker og senioranalytiker på Council on Foreign Relations, grund til at betvivle motivet bag Bush-administrationens løfter (fremsat i 2006) om, at man er det iranske folks ven og derfor vil støtte civilsamfundsaktiviteter i Iran, der skal bane vejen for et regimeskift. Det at disse udtalelser faldt, samtidig med at man nægtede at forhandle med styret i Teheran om problemerne i Irak og Afghanistan, gav den neokonservative iranske regering en god undskyldning for at slå hårdt ned på civilsamfundet, der ellers var i stærk vækst under Khatami. USA har selvfølgelig ikke villet fortælle, hvilke organisationer de har støttet – sandsynligvis ekstremt få, hvis overhovedet nogen – og resultatet er blevet, at alle organisationer med udenlandske forbindelser er under mistanke for at være spioner for USA og dermed er frit bytte for hard-linerne og deres håndlangere. Disse organisationer er derfor under voldsomt pres, og mange aktivister er blevet anholdt. Ifølge Beehner tyder Bush-administrationens klodsede opførsel i denne sag meget på, at det mere var signalværdien til det internationale samfund end et reelt ønske om et stærkt civilsamfund i Iran, der var målet. Han fremhæver, at det er nødvendigt at have diplomatiske forbindelser til det iranske styre, hvis USA ønsker et stærkt civilsamfund i Iran, da dette netop kun har været i vækst i de perioder, hvor Iran har været mindre ekskluderet på verdensscenen, end det er tilfældet nu (Beehner, 16. juli 2007).

Desuden afslører det ifølge Takeyh manglende forståelse for det komplekse iranske politiske system, når Bush-administrationens demokratiseringsretorik slår Iran i hartkorn med totalitære stater som Irak og Nordkorea, for selvom Den Islamiske Republik ikke kan siges at have et fyldt udbygget demokrati i vestlig forstand, så viser de sidste 12 års politiske begivenheder i Iran, at vælgerne i høj grad *har* indflydelse på, hvilken vej republikkens vinde blæser (Takeyh, 2006: 2). Ifølge Bertram har Bush-administrationens taktik over for Iran været et konfrontativt envejs-diktat, hvor der er blevet stillet krav til det iranske styre, som det selv ikke under den reformvenlige Khatami har kunnet honorere med dets politiske troværdighed i behold. Med den konservative magtovertagelse af først parlamentet og siden præsidentposten har det iranske styre og især præsident Ahmadinejad kvitteret med udtalelser og signaler, der blot har eskaleret USAs fordømmelse – og vice versa – i en stadigt nedadgående spiral. Denne politik har således malet Washington og Tehran op i hver deres politiske hjørne, hvor dialog ikke har været mulig (Bertram, 2008).

Resultatet af USAs politik over for Iran er, at iranere, på tværs af socioøkonomiske skel og grad af loyalitet over for præstestyret, føler sig ramt på deres nationalfølelse. Det i en grad så selv den regimefjendtlige del af den pengestærke iranske overklasse, der måske nok traditionelt har været *for* amerikansk indblanding over for styret i Teheran, *ikke* længere ønsker amerikanerne involveret i et iransk regimeskift *på nogen måde*. Fornemmelsen af denne voksende kombination af nationalisme og antipati mod styret i Washington er heller ikke gået styrets næse forbi, og lederne af Den Islamiske Republik har grebet muligheden for at sadle om til en langt mere nationalistisk retorik, der ville have været utænkelig i Khomeini-revolutionens anti-nationalistiske, pan-islamiske æra. Den amerikanske fremmedgørelse af det iranske styre er derfor ifølge Bertram en stor strategisk fejl: Med en lang moderniseringstradition, befolkningens høje uddannelses- og informationsniveau, et mere levende civilsamfund og større lighed mellem kønnene, end den arabiske verden ellers kan præstere, er Iran, trods Den Islamiske Republiks demokratiske mangler, en oplagt samarbejdspartner for Vesten, foruden hvem, mener Bertram, et stabilt Mellemøsten er urealistisk (Bertram, 2008: 10, 41).¹⁹ Man kan med rette anskue det som en udenrigspolitisk nærmest hyklerisk barnagtighed, at USA udelukker et samarbejde med Iran på grund af landets teokratiske styreform. De vestlige lande har netop haft succes med at samarbejde med lande, hvis politiske styreform og menneskesyn man ikke bifalder, men hvor strategiske interesser og

¹⁹ Næsten 40 procent af den iranske befolkning bruger internettet – dette er den største andel i hele regionen. Dertil kommer, at farsi er nummer ti på listen over blogging-sprog i verden (Bertram, 2008: 42).

langsigtet tænkning har vejet tungere. Således er både Sovjetunionens relativt blide fald og det kommunistiske Kinas fuldbyrdede entré på verdensmarkedet netop eksempler på de gode resultater, en sådan pragmatisk tilgang kan medføre (Bertram, 2008: 38ff). Desuden er Iran, dets teokratiske styre til trods, et af de de facto mere demokratisk-pluralistiske lande i regionen (Bertram, 2008).

I det store billede er USA dog også, ifølge Gary Sick, blevet mindre åbenmundede omkring demokratisering i Mellemøsten, vel vidende at denne diskurs ikke blot støder styret i Teheran, men også nogle af USAs traditionelle (og ikke så demokratiske) sunni-arabiske allierede, hvis støtte de har hårdt brug for, hvis de skal komme ud af engagementet i Irak med skindet på næsen. Et tydeligt eksempel på denne udvikling er ifølge Sick den amerikanske udenrigsminister Condoleezza Rices taler ved hendes besøg i flere lande i Mellemøsten i efteråret 2006, hvor hun helt undgik at tale om demokratisering, mens hun under sit besøg i regionen året før havde fokuseret meget på netop dette emne i sine taler (Gwertzman: Sick, 23. januar 2007). Men dette skift til trods har Bush-administrationens kurs over for Iran fortsat været uforsonlig (Bertram, 2008: 31f).

Hvis USA ville hjælpe forandringer i Iran på vej, burde man ifølge både Sadjadpour, Takeyh og Bertram have forhandlet med Iran under Khatami, hvor åbningen – med schweiziske diplomaters mellemkomst – var der fra iransk side (Takeyh, 2006: 110ff; Bertram, 2008; Gwertzman: Sadjadpour, 13. marts 2006). Nu hvor Ahmadinejad er præsident, gør hans udtalelser det svært for USA at indlede forhandlinger, fordi dette kan komme til at virke som en belønning for hans opførsel. Omvendt har præstestyret grund til at frygte, at hvis det giver efter for pres, så bliver det bare presset mere. Lige nu vil begge sider således nødtigt give sig og nærmer sig dermed måske en konfrontation (Gwertzman: Sadjadpour, 13. marts 2006; Nasr, 2008; Bertram, 2008). Sadjadpour tilføjer, at det også er en hindring for forhandlinger, at man får ti vidt forskellige svar, hvis man spørger ti toppolitikere i Iran om, hvad de ønsker fra USAs side (Gwertzman: Sadjadpour, 26. oktober 2007).

Omvendt argumenterer Ganji for, at det er ønsketænkning fra – iranske som internationale – Ahmadinejad-skeptikeres side, at Irans udenrigspolitik ville have været væsentlig anderledes med en anden, mere reformvenlig kandidat på præsidentposten. Så længe Khamenei og de konservative hard-linere dominerer de mest magtfulde, ikke-folke-valgte organer i Den Islamiske Republik, er reel politisk forandring ikke realistisk, mener han. Det beviste Khatamis mangel på politiske resultater (Ganji, 2008).

Men teokrati eller ej – de emner, USA finder uacceptable i forhold til Iran, og som Washington tilskriver den islamistiske stats natur, påpeger Bertram, er i virkeligheden ofte et udtryk for reelle iranske interesser, der transcenderer religiøs overbevisning. Et demokratisk, sekulært Irans udenrigspolitik ville således rimeligvis også være massivt influeret af national stolthed og krav om international og regional respekt (Bertram, 2008).

Israel-Palæstina-konflikten: Irans rolle

Den Islamiske Republik yder stor opbakning til den palæstinensiske sag, både økonomisk og politisk. Siden revolutionen har Iran politisk set været den mest konsekvente og synlige modstander af staten Israel i hele regionen; et iransk pas kan eksempelvis ikke bruges i Israel og omvendt. Denne opbakning hørte især Khomeini-æraen til, men den er stadig meget synlig i gadebilledet på kæmpe gavlmalier i specielt Teheran, og siden valget i 2005 synes præsident Ahmadinejad at have insisteret på at tage den gamle, centrale revolutionsideologiske bold op igen – og det på en særdeles spektakulær måde: I slutningen af 2005 fik den nyvalgte iranske præsident tiltrukket sig verdenssamfundets fulde opmærksomhed med en serie udtalelser, hvor han først drog Holocausts omfang i tvivl og beklagede sig over, at Mellemøsten skulle betale prisen for Vestens dårlige samvittighed over for jøderne efter anden verdenskrig, og derefter foreslog, at Israel i stedet burde fjernes fra landkortet i Mellemøsten og flyttes til tyske eller østrigske provinser (Takeyh, 2006: 189).

Emnet har dog tilsyneladende netop været mest af public relations-karakter og har aldrig haft den store opbakning i den iranske befolkning, hvor man ikke har følt det store kulturelle og følelsesmæssige slægtskab med palæstinenserne og deres sag (Takeyh, 2006; Nasr, 2008: 222). Men Irans position i denne sag har været en synlig markør af samhørighed over for resten af regionen – en sag, der kunne bruges til at understrege, at slægtskabet mellem muslimer over for resten af verden, også mellem Irans overvejende shia-islamistiske befolkning og resten af regionens overvejende sunnimuslimske befolkning, er større end etno-religiøse forskelle, der skiller dem og dermed truer Irans håbefulde position som ledende magt i Mellemøsten (Molavi, 2005: 59). Under Khomeini blev den pro-palæstinensiske retorik primært brugt for at udstille regionens vestligsindede regimers passivitet i forhold til denne konflikt, og dermed vinde disse landes befolkninger til den islamiske revolutions sag.

Den israelsk-palæstinensiske konflikt har således også været central i det dårlige forhold mellem Den Islamiske Republik og Egypten, der må regnes for den

vigtigste arabiske stat, og hvis befolkningstal overstiger de øvrige arabiske lande i Mellemøstens befolkningstal tilsammen. Irans dårlige forhold til den egyptiske sværvægter bunder i sidstnævntes venlige modtagelse af den detroniserede, døende shah og i Egyptens anerkendelse af og fredsaftale med staten Israel, og selvom dette uvenskab er mildnet med årene, påvirker det ifølge Takeyh stadig Teherans muligheder for videregående alliancer med de øvrige arabiske lande (Takeyh, 2006: 72f).

Belært heraf har Iran da også, efterhånden som revolutions-eksportdrømmen er blegnet, nedtonet kritikken af nabolandenes regeringer og i højere grad brugt konflikten til at skabe fælles fodslag blandt muslimske lande omkring modstand mod, hvad der opfattes som amerikanskstøttede israelske overgreb på palæstinenserne. Denne holdning deles af befolkningerne i de arabiske lande, og deres regeringer er derfor også nødt til at forholde sig relativt positive over for Irans kritik, hvilket styrker landets position i Mellemøsten. I den forbindelse bør det fremhæves, at (1) Ahmadinejads udtalelser om Israel i 2005 blev fremsat på en asiatisk "World Without Zionism"-konference og altså var henvendt til et internationalt publikum plus indenrigs-hard-liner-støtter, at (2) denne type udtalelser ikke er en væsentlig del af præsidentens generelle populistiske indenrigsretorik, da denne konflikt ikke optager Irans brede befolkning, at (3) udtalelserne mest fik pressedækning i Iran grundet deres senere følgevirkninger i form af andre landes udtalelser om Iran og Ahmadinejad, og (4) – i forlængelse heraf – at udtalelserne – bevidst eller ubevidst – desuden var blevet oversat forkert, således at det, der var et angreb på den israelske politik i de palæstinensiske områder, i stedet blev udlagt som en iransk trussel mod Israel (Nasr, 2008: 178ff; Bertram, 2008).

Desuden fremhæver Nasr, at Ahmadinejad blot gentog fraser, der tidligere havde været sagt af Den Islamiske Republiks egentlige overhoveder: ayatollah Khomeini og ayatollah Khamenei. Sidstnævnte kritiserede Israel og drog Holocaust i tvivl så sent som i foråret 2001 uden at pådrage sig international interesse, men efter 11. september 2001, præsident Bushs Ondskabens Akse-tale og genopblusningen af spørgsmålet om Irans atomprogram blev Iran – og dermed også Irans præsident – genstand for en helt anden opmærksomhed (Nasr, 2008: 183f). Og dermed er udtalelserne også blevet sværere at overse på længere sigt i politisk sammenhæng (Bertram, 2008). Denne opmærksomhed var Ahmadinejad omvendt ikke sen til at udnytte; han kastede sig ud i stadig mere dristige benægtelser af Holocaust. Dette til trods for, at den indenrigspolitiske kritik af denne linje voksede, idet mange i både iransk politik og i befolkningen mente, at han – for at fremme en sag, der ikke

er vigtig for iranerne – øgede truslen mod Iran. Men udfaldene mod Israel gjorde ham hurtigt til folkehelt i de arabiske lande (Nasr, 2008: 222).

Det er også Sadjadpours analyse, at Ahmadinejads fjendtlige kommentarer om Israel er et forsøg på at bygge bro mellem fløjene i den ekskalerende shia-sunni-konflikt i Mellemøsten – et forsøg på at samles om en ydre fjende, der falder på et tørt sted, fordi han ved, at araberne er bekymrede over shia-mobiliseringen i regionen, især i Irak. Også Sadjadpour mener, at den iranske befolkning egentlig ikke er interesseret i den palæstinensiske sag, og at iranerne har svært ved at forstå, hvorfor Iran skal være “mere palæstinensisk end palæstinenserne,” som daværende præsident Rafsanjani udtrykte det i starten af 1990’erne – idet Sadjadpour henviser til, at når det palæstinensiske selvstyre har accepteret Israel som stat og er villig til at forhandle, så er det ikke Irans rolle at modarbejde denne proces ved at gå tilbage til holdningen om, at Israel ikke er legitimt (Gwertzman: Sadjadpour, 13. marts 2006).

Selvom Israel utvivlsomt er oprigtigt bekymrede for den iranske retorik, udsigten til eventuelle iranske atomvåben og landets fortsatte – omend formindskede – støtte til terror rettet mod Israel, er det dog ifølge Takeyh vigtigt at fastslå, at denne adfærd snarere er et udtryk for ad hoc-opportunistisk adfærd fra et land, der er presset sikkerhedsmæssigt, end for en langsigtet, ideologisk drevet iransk strategi imod den jødiske stat (Takeyh, 2006). Historisk har Den Islamiske Republik og Israel da også tilsyneladende gensidigt stræbt omhyggeligt efter at holde deres militære sammenstød på et meget lavintensivt niveau, landenes egentlige militære formåen taget i betragtning. Der har været tale om en proxy-konflikt udkæmpet ved hjælp af støtte til bevægelser mod modstanderen. Der er ifølge Bertram ingen saglig grund til at tro, at dette skulle ændre sig, uanset om Iran får atomvåben (Bertram, 2008). Men dette synspunkt er naturligvis meget omdiskuteret. Med kernevåben i baghånden vil det iranske styre måske føle sig fristet til at hæve aggressionsniveauet i konflikten, og der er ingen tvivl om, at israelerne føler sig reelt truet ved udsigten til et atombevæbnet Iran (Nasr, 2008).

I Mellemøstregionen er det kun Syrien, der nærmest uforbeholdent bakker op om enhver iransk kritik af Israel. Iran og Syrien er således på overfladen tætte allierede, men det er kun, fordi Syriens strategiske interesser i forhold til Israel-Palæstina-konflikten stemmer overens med Irans ideologiske interesser (Agha og Khalidi, 1995). Desuden havde de to lande en fælles fjende i Saddam Hussein, som Iran havde været i blodig krig med, og hvis socialistiske Ba’ath-parti, der var en udlægger af det syriske ditto, havde udviklet sig i en retning, der var en torn i øjet på moderpartiet (Hinnebusch og

Ehteshami, 1997). Men siden USAs invasion af Irak er de to landes forskelle kommet op til overfladen, idet den syriske regering, der har forfulgt islamister inden for landets egne grænser, ser med bekymring på de religiøse – og især de shia-islamistiske – partiers opblomstring i Irak, mens denne udvikling er helt i Irans interesse. Paradoksalt nok er det det samme USA, der – ved dets pres på Iran og Syrien og dets manglende vilje til at presse Israel til en fredsproces, der er acceptabel for disse – stadig binder de to lande sammen i en skrøbelig alliance imod USA (Takeyh, 2006: 71-72).

I den forstand fik Iran også en rolle at spille i krigen mellem Hizbollah og Israel i 2006.²⁰ Grundet iranske revolutionsgardisters rolle i Hizbollahs stiftelse bliver Hizbollah af mange set som en stedfortræder for Iran. Den konklusion, mener Sick, er forkert, men i denne – i Vesten fremherskende – optik blev Libanon-konflikten i 2006 til en mini-slagmark mellem Iran og Syrien på den ene side og Israel, USA og flere arabiske lande på den anden. Hizbollahs overraskende moralske sejr over Israel styrkede dermed også umiddelbart Iran og Syriens magt og – skulle det vise sig – derfor også trusselsbilledet imod dem i regionen (Gwertzman: Sick, 23. januar 2007).

På den baggrund har der nemlig ifølge Sick tegnet sig en pragmatisk alliance mellem USA, Israel og arabiske lande – som Saudi-Arabien, Egypten og Jordan – imod Iran, grundet disse landes bekymring over Irans tilsyneladende indflydelse på de shia-sunni- muslimske konflikter i Irak og Libanon og den israelsk-arabiske konflikt i Syrien, Libanon og de palæstinensiske områder (Gwertzman: Sick, 23. januar 2007). Ifølge Sick har USA dermed netop nu – for at lede opmærksomheden væk fra Irak-misere og for at isolere Iran yderligere og dermed svække dem i Irak og Libanon – tilsyneladende en interesse i at bringe en Israel-Palæstina-løsning tilbage på forhandlingsbordet, idet han henviser til fokuset i Condoleezza Rices taler ved hendes besøg i Egypten, Israel, Jordan og Golfstaterne i efteråret 2006 (Gwertzman: Sick, 23. januar 2007).

Dermed må en eventuel samlende strategi bag Ahmadinejads famøse udtalelser om Israel i 2005, med det øgede fokus på Irans rolle i forhold til Israel efter Hizbollah-Israel-krigen i 2006, også siges at være slået fejl, idet de blot har øget USAs mulighed for at samle allierede i regionen til at isolere Iran. Ifølge Sick handlede disse udta-

²⁰ I juni 1982 blev ca. 1000 iranske revolutionsgardister sendt til Beeka-dalen i Libanon, hvor majoriteten af befolkningen er shiamuslimer. Herfra dannede de Hizbollah-bevægelsen med det formål at smide den israelske besættelsesmagt ud af landet. I dag er Hizbollah officielt en uafhængig libanesisk, islamiskorienteret politisk-militær organisation, men der hersker uenighed om, i hvor høj grad organisationen stadig har forbindelser til Iran. (Jaber, 1997)

lelser dog også mindst lige så meget om, at Ahmadinejad nyder den publicity, der uundgåeligt er forbundet med at udtale sig kontroversielt om Israel – især når man er Irans præsident, og at han kan lide at udstille sin *retro*, Khomeini-tro ideologiske orientering. Men det er ikke kun i udlandet, han har fået negativ opmærksomhed på denne baggrund. Også i både den iranske befolkning og blandt højtstående politikere, angiveligt inklusive den øverste leder, Khamenei, der tidligere selv har udtalt, at “det palæstinensiske spørgsmål ikke er Irans jihad” (Takeyh, 2006: 141. (forf. oversættelse)). Selv flere af de konservative hard-linere synes ifølge Sick at mene, at det var at gå unødigt over strengen, på et tidspunkt hvor Iran i forvejen er presset internationalt (Gwertzman: Sick, 23. januar 2007).

Denne reaktion taler for, at selvom der utvivlsomt også har ligget strategiske overvejelser bag Ahmadinejads – i hvert fald retorisk – udtalte anti-israelske linje, har hans motivation i høj grad været ideologisk, men også at han havde forregnet sig i forhold til opbakningen til en sådan ideologisk linje i denne sag – en opbakning, der svandt bort med det øgede trusselsbillede mod Iran, der syntes at følge i kølvandet på udtalelserne.

Afghanistan og Irak: Styrkeprøver med den store Satan i baghaven

Da en vestlig koalition, ledet af USA og Storbritannien, invaderede Afghanistan i oktober 2001, var det som nævnt med støtte fra styret i Iran. Invasionen fandt sted knap en måned efter terrorangrebene i New York og Washington, og formålet var at fange Osama bin Laden og at ødelægge al-Qaeda, som man mente stod bag angrebene. Desuden ville man fjerne det Taleban-styre, der ifølge USA havde støttet al-Qaeda ved at give det et tilflugtssted og nægtet at udlevere bin Laden til USA. Taleban-styret havde, siden det kom til magten, undsagt Den Islamiske Republiks religiøse legitimitet, systematisk forfulgt shia-islamistiske afghanere og skabt et massivt flygtningepres i Irans østlige provinser. Udsigten til, at dette styre endelig ville blive fjernet, gjorde, at Iran, med Khatami som præsident, støttede invasionen, dels moralsk, dels militært ved at yde støtte til de afghanske oprørsbevægelser i Nordalliancen og ved at lade USA benytte iransk luftrum.

Kort efter kuldsejlede den spirende dialog mellem USA og Iran, da Bush-administrationen i januar 2002 stemplede Irak, Iran og Nordkorea som en del af Ondskabens Akse. I løbet af de næste 14 måneder var verden vidne til, at USA – via FN's Sikkerhedsråd og Det Internationale Atomagentur, grundet mistanke om såkaldte masseødelæg-

gelsesvåben – forsøgte at gennemtvinge en afvæbning af Irak – et punkt, der havde ligget uløst hen, men havde været højt placeret på den amerikanske udenrigspolitiske dagsorden siden den første gulfkrig. Sikkerhedsrådet vedtog flere retorisk hårde resolutioner mod Irak, og atomagenturet klagede over manglende irakisk samarbejdsvilje, men fremhævede samtidig, at man ikke havde fundet endelige beviser på, at Irak rådede over disse våben. Internt i USA, i særdeleshed blandt hard-linerne i Washington, mistede man tålmodigheden med Iraks manglende samarbejdsvilje, og da støtten til en invasion af Irak i FN-regi udeblev, samlede USA en snæver koalition og invaderede Irak den 20. marts 2003 med de officielle mål at bekriige terror, vælte Saddam Hussein, eliminere denne angivne irakiske trussel fra masseødelæggelsesvåben og befri det irakiske folk .

Til trods for det iranske fjendskab med Saddam Hussein har USAs enegang i Irak og landets partnerskab med det i Irans øjne ustabile, tidligere Taleban-støttende Pakistan i Afghanistan-invasionen ført til stor usikkerhed og fordømmelse i Iran, og det har efterladt landet i en følelse af sikkerhedsmæssig undtagelsestilstand. Fra Irak-krigen startede, stod det ifølge Sadjadpour nemlig klart i USAs retorik, at man ville ændre den politiske kultur i Mellemøsten, og at Iran nok ville være den næste i køen. Med dette – og ovenstående afvisning – i bagehovedet har Iran ikke haft megen grund til at heppe på amerikanerne i Irak, også selvom iranerne naturligvis ikke ønskede Saddam Hussein ved magten. Derfor vil iranerne på den ene side gerne se konflikten afsluttet, så amerikanerne forsvinder, men ikke for enhver pris. For på den anden side ser styret i Teheran gerne, at Irak-krigen bliver så dyr for USA, at de ikke har lyst og råd til at gentage Irak-taktikken i Iran. Iran støtter derfor shia-islamister i Irak, fordi de hellere ser et styre, hvor denne gruppe får den indflydelse, den forholdsvis bør have, end et sunni-baath'ist, pan-arabisk-orienteret eller amerikansk lyd-regime. I det hele taget karakteriserer Sadjadpour Irans forhold til Iran-krigen som "skizofrent"; man er glad for, at det går dårligt for USA og godt for shiamuslimerne. Samtidig er oliepriserne steget under krigen, og det er godt for Irans økonomi. Disse to ting giver iranerne mod til at fortsætte. Men samtidig er man skræmt over USAs massive tilstedeværelse i regionen (Gwertzman: Sadjadpour, 13. marts 2006).

Omvendt har Bush-administrationen ifølge Sick i de seneste år haft en klar interesse i at lede opmærksomheden over på Iran og atomvåben, netop for at mindske opmærksomheden på (fiascoen i) Irak, og dermed argumenterer han for, at trusselsbilledet mod Iran forstærkes, når amerikanerne har modgang i Irak (Gwertzman: Sick, 23. januar 2007). Efterfølgende har man da også kunnet se USA føre an i anklagerne mod det iranske regime for at støtte terrorvirksomhed rettet imod vestlige tropper

i de to invaderede nabolande. Den Islamiske Republik anklages således for at støtte shia-islamistiske oprørsgrupper i Irak – endog det nu regrupperede Taleban (også kaldet neo-Taleban) i Afghanistan, og de fremførte beviser herfor er fundet af iranske våben blandt disse grupper (Takeyh, 2006: 130). Der er dog god grund til at betvivle, at disse fund er udtryk for en koordineret statsbeslutning om støtte til bevægelserne – der er snarere tale om freelancestøtte fra opportunistiske paramilitære grupper i Iran (Takeyh, 2008). I tråd med Sicks opfattelse er det dog ikke overraskende, at USA vælger at opfatte det som det første. Desuden er oprørsgrupperne jo også udstyret med russiske, kinesiske og andetsteds fabrikerede våben, der er tilgængelige på våbenmarkedet, uden at disse landes regeringer af den grund mistænkes for aktiv støtte til terrorbevægelser.

Spørgsmålet er, hvilken udvikling Den Islamiske Republik ønsker i dens to invaderede nabolande. Der er ingen tvivl om, at den ekspeditte fjernelse af de to iranske ærkefjender, Taleban og Saddam Hussein, også på sin måde var en overraskende gave til Iran, der har efterladt landet i et slags vakuum i forhold til langsigtede udenrigspolitiske strategier. Og med den nuværende sikkerhedstrussel mod landet udebliver muligheden for udtænkningen af en sådan langsigtet strategi foreløbig (Takeyh, 2008). Både styret og befolkningen i Iran er således interesseret i at se en ende på den massive amerikanske tilstedeværelse i nabolandene, og man ønsker ikke amerikanske surrogatdemokratier i nabolandene (Bertram, 2008). Det er i det lys, man skal se en eventuel decentral iransk støtte til oprørsbevægelser i Iran og Afghanistan. På den ene side vil der nemlig være grupper, som vil tænke, at man ved at skabe størst mulig ravage for de vestlige tropper i disse lande kan presse dem til at trække sig ud. På den anden side – og det er denne side, der bedst reflekterer organiseret iransk udenrigspolitik – har Iran på længere sigt langt større interesse i to stabile nabostater, end stater der er i intern borgerkrig udkæmpet af oprørsgrupper med diverse eksterne støtter (Bertram, 2008; Takeyh, 2008). Hvis det lykkes at skabe sådanne stabile stater i Irak og Afghanistan, trækker USA sig også ud, og det er dette udkomme, det iranske styre ønsker at opnå hurtigst muligt. Så kan Iran påbegynde en mere langsigtet udenrigspolitisk strategi, hvor landet støtter og samarbejder med de to nye regionale stater og dermed også øger dets egen regionale magt. En disproportionalt stor indflydelse til shia-islamistiske grupper i de to lande, grundet substantiel iransk støtte, vil forsinke en sådan statsdannelsesproces, og det vil derfor, argumenterer Bertram for, heller ikke være i Irans interesse at give sådan en støtte (Bertram, 2008).

Bertram fremhæver samtidig, at stabilitet i Irak og Afghanistan simpelthen ikke er muligt, hvis ikke USA involverer Iran i processen, hvilket adskillige amerikanske rap-

porter heller ikke har tøvet med at anbefale (Bertram, 2008). Måske var det udtryk for begyndelsen på en sådan fremtidig udvikling, da der den 7. juli 2005 fandt en skelsættende begivenhed sted i forholdet mellem Iran og det nye Irak: Iraks nye forsvarsminister, Saadun al-Dulaimi, rejste til Teheran for at bede iranerne om tilgivelse for, hvad Saddam Hussein havde gjort imod dem (Takeyh, 2006: 177).

Det er dog også vigtigt at huske, at Irak – og *især* Afghanistan – egentlig ikke står alene på den iranske udenrigspolitiske dagsorden. Denne dagsorden er meget præget af økonomiske spørgsmål, herunder især energispørgsmål. Dermed er samarbejde med Golfstaterne, forhandlingerne med Rusland om ressourcer i Det Kaspiske Hav og så selvfølgelig muligheden for atomkraft topprioriteter.

Atomspørgsmålet

Iran bliver af Bush-administrationen anset for at være en global sikkerhedstrussel, idet landet opfattes som et fundamentalistisk, islamisk teokrati med lyssky, ideologisk drevne atomvåbenambitioner. I forhold til antagelsen om, at disse eventuelle atomvåbenønsker skyldes præstestyrets *ideologiske* overbevisning, er det imidlertid værd at bemærke, at begge Den Islamiske Republiks hidtidige åndelige ledere, ayatollah Khomeini og ayatollah Khamenei, tidligere har udstedt fatwaer imod atomvåben og har været åbne modstandere af disse (Takeyh, 2006: 137). Irans atomeventyr begyndte under shahen med støtte fra europæiske venne-nationer, og denne uislamiske ambition blev et af de revolutionære ankepunkter imod ham. Umiddelbart efter revolutionen blev shahens atomprogram da også lukket af Khomeini med harsk kritik (Bertram, 2008). Ideen om at udvikle atomkraft blev imidlertid officielt genoptaget af den pragmatiske Rafsanjani efter Khomeinis død, i erkendelse af at Irans energiimport drænedede de økonomiske ressourcer, og at olieforsyningerne, der udgjorde landets økonomiske redningsvest, ikke ville vare evigt.²¹ Han startede derfor et kraftværkprojekt op i byen Bushehr, der ligger ud til Den Persiske Golf, med Rusland som leverandør. Iran havde før revolutionen underskrevet ikke-spredningsaftalen (NPT – Non Proliferation Treaty), en underskrift der ikke blev annulleret af det islamiske regime efter revolutionen. Det tillader principielt Iran at anvende atomenergi til ikke-militære formål, hvilket landets skiftende ledelser siden midthalvfemserne ikke har undladt at

²¹ Iran har ikke selv noget nær tilstrækkelig kapacitet på deres olieraffinerier til at raffinere til nationalt behov og må derfor importere forarbejdet olie. Endvidere – selvom Iran er nummer to på listen over lande med de største naturgasreserver – bruger landet næsten hele sin produktion indenrigs og importerer mere naturgas, end det eksporterer – bl.a. fra det relativt ustabile Usbekistan. Desuden er Iran, efter USA, det land i verden, der importerer mest benzin (Kilde: EIA og CIA Factbook).

pointere. I de seneste 18 år har Irans samarbejdsvilje i forhold til Det Internationale Atomagentur (International Atomic Energy Agency – IAEA) – NPTs overvågningsautoritet – ifølge en række vestlige lande været præget af store uregelmæssigheder, og NPTs kriterier har dermed, mener disse lande, ikke været overholdt (Bertram, 2008). Irans uenighed i dette forhold skyldes, at en række lande, med USA i spidsen, forsøger at holde Iran op på de skrappe krav i tillægsprotokollen (af 1997) til NPT, som Iran ikke længere anerkender. Det har fået disse bekymrede nationer til at kræve et stop for al iransk atomaktivitet – et krav der dog har vist sig særdeles vanskeligt at gennemføre, både juridisk og praktisk (Bertram, 2008). I 1995 forhandlede USA sig imidlertid frem til, at Rusland stoppede yderligere atomsamarbejde med Iran. Da Khatami blev præsident, fortsatte han dog Rafsanjanis atomkraftvenlige linje, og i 2000 undsignede Putin aftalen med USA og genoptog det for Rusland særdeles lukrative energisamarbejde med Iran (Takeyh, 2006: 137-138).

I 2002 fik Irans atomprogram – med afsløringerne af iranske uranberigelsesfaciliteter og dermed mulige atomvåbenambitioner – fornyet international opmærksomhed. Informationerne blev præsenteret af den iranske eksilopposition i USA på et påfaldende belejligt tidspunkt, men havde angiveligt været kendt at den amerikanske efterretningstjeneste i et stykke tid – også før 11. september 2001 (Takeyh, 2006: 138f).

Når den vestlige verden ser med bekymrede øjne på atomudviklingen i Iran, bundet det i høj grad i frygten for en gentagelse af Indiens og Pakistans atomudvikling. I 1970'erne, i en eufori af nationalisme og gensidigt had, udviklede disse to stridende, ustabile stater til Vestens skræk atomvåben efter at have haft civil atomkraft i en år-række. Takeyh vurderer, at Irans nationalisme, med det nuværende eksterne pres på landet, *kan* risikere at nå samme højder som i datidens Indien og Pakistan, og så vil atomvåben også kunne synes som en attraktiv løsning for iranerne (Takeyh, 2006: 140). Til den antagelse svarer Sadjadpour, at jo, iranerne er stolte og nationalistiske, men også generelt meget mere bekymrede for bomben, end den øvrige mediedækning giver udtryk for (Gwertzman: Sadjadpour, 13. marts 2006).

Men samtidig er Vestens forsøg på at begrænse Irans adgang til brug af atomkraft til civile formål uacceptable for iranerne på tværs af politiske og sociale skel. Midt i den betragtelige folkelige modstand mod regeringens generelle indenrigs- og udenrigs-politiske linje, finder de neokonservative, med Ahmadinejad i spidsen, således bred opbakning til den uforsonlige linje i forhold til de vestlige krav på dette område. Ligesom præsident Bush i høj grad har bundet sit lederskab op på krigen mod terror, er Irans ret til et atomprogram uden Vestens indblanding blevet præsident Ahmadinejads

præsidentielle akilleshæl. I hvad Najji beskriver som en mærkelig blanding af religiøs overbevisning, oprigtighed og aggression, har Ahmadinejad holdt passionerede taler både for nationale og internationale publikummer – den mest opsigtsvækkende var i FN i New York i september 2005, kort efter han tiltrådte som præsident. På den måde har han gjort Irans atomare ambitioner synonymt med landets stolthed og spring fra udviklingsland til udviklet land (Najji, 2008: 164ff). Hans stil har vakt både beundring og hovedrysten i Iran: Ahmadinejads støtter mente eksempelvis at have set en glorie om Ahmadinejads hoved under hans eksalterede tale i FN, og de hyldede ham som en helt ved hjemkomsten, mens store dele af den urbane befolkning og mange iranske politikere ikke troede deres egne øjne (Najji, 2008).

Der er dog ikke grund til at tro, at Irans atompolitik i praksis vil ændre sig væsentligt under en anden præsident, selvom retorikken måske vil være en anden. Bertram citerer i den forbindelse den nobelprisvindende iranske menneskerettighedsadvokat Shirin Ebadi for at sige: “Ingen iransk regering, uanset dens ideologi eller demokratiske meritter, ville vove at stoppe Irans atomenergiprogram” (Bertram, 2008: 33). Bertram understreger imidlertid også, at et iransk atomprogram fra et vestligt perspektiv ikke bør udgøre en mere uoverkommelig forhindring for et partnerskab, end Ruslands og Indiens atomprogrammer gør (Bertram, 2008).

Sadjadpour fremhæver endvidere, at han ikke mener, at situationen i Iran kan sammenlignes med Pakistan og Indien i 1970'erne, fordi, som både Sadjadpour og også Takeyh fremhæver, iranerne stadig har store sår efter krigen og ikke nogen umiddelbar fjende at bruge atomvåben imod (Gwertzman: Sadjadpour, 13. marts 2006; Takeyh, 2006: 142).

Omvendt argumenterer Takeyh for, at netop på grund af Irans mistro til Pakistan og det generelt øgede trusselsbillede mod landet kan atomvåben synes mere attraktivt. Iran har ikke lyst til at være underbevåbnet igen, som det f.eks. var tilfældet i krigen mod Irak, hvor mængden af soldater, der var villige til at ofre sig, var Irans eneste styrke imod en teknisk (vestligt støttet) overlegen irakisk militærkraft – en styrke de ikke har længere, da den iranske befolkning tilsyneladende fik mere end nok af martyrdom under denne krig (Takeyh, 2006). Den hemmelige genåbning af Irans militære atomprogram fandt angiveligt også sted allerede i starten af 1980'erne, efter landet var blevet angrebet af det atomaspirerende Irak. Dette skete under Khomeini, der jo selv havde lukket shahens atomprogram ned af ideologiske årsager få år tidligere, men nu følte sig presset militært (Bertram, 2008). Med 80'ernes blodige krig i erindringen har også flere ledende politiske figurer i Iran på tværs af floje, herunder

både den pragmatiske Rafsanjani og den tidligere leder af revolutionsgarden, Mohsen Rezaei, udtalt sig imod internationale forsøg på at begrænse Irans midler til at forsvare sig (Takeyh, 2006: 143).

I tråd med dette vurderer Takeyh ikke, at eventuelle atomvåben i Iran er tænkt som et aggressivt ideologisk redskab, der f.eks. ville placere Israel i farezonen, trods den harske retorik mod zionismen. Han understreger, at Iran-Israel-konflikten, *trods* harsk retorik, netop bevidst – for at undgå en direkte militær konfrontation – har været kørt med lav intensitet af begge parter siden revolutionen (Takeyh, 2006: 141). Atomvåben ville derimod være et pragmatisk signal om, at man *kan* forsvare sig, hvis det bliver nødvendigt. Dog er Takeyh ikke i tvivl om, at Israel reelt føler sig truet ved tanken om iranske kernevåben (Takeyh, 2006: 141f). Sadjadpour mener, at styret i Teheran har en interesse i at være meget tæt på at kunne udvikle atomvåben (en ambition, som shahen delte (Takeyh, 2006: 136)) og annoncere, at man er tæt på at kunne og så ikke gøre det. Ifølge Sadjadpour ville dét faktisk at *få* atomvåben sandsynligvis øge truslen mod landet i stedet for at øge dets sikkerhed, så derfor har Iran en interesse i at stoppe før målstregen, men tæt på den, uden at nogen ved præcis *hvor* tæt (Gwertzman: Sadjadpour, 13. marts 2006). Dette, mener Bertram, er det mest sandsynlige scenarie (Bertram, 2008). Denne tese understøttes af de tvetydige meldinger fra styret i Teheran og i den iranske presse, hvor man ikke helt udelukker eventuelle fremtidige ambitioner om kernevåben (Takeyh, 2006: 145). Et meget plausibelt scenarie er dog også, at der internt i det iranske lederskab ikke er enighed om, hvor langt man ønsker at gå i atomspørgsmålet, og at der derfor ikke nødvendigvis foreligger en endelig plan (Bertram, 2008).

Endelig viser forskellen på, hvordan USA behandlede det atomvåbenløse Irak (med invasion) og den nye atommagt Nordkorea (med fordømmelse, men også forhandlinger og løfter om økonomisk støtte, hvis man opgav atomprogrammet) styret i Iran, at det kan være en stor fordel i forhold til forhandlinger med supermagten, hvis man *har* atomvåben (Takeyh, 2006: 145). Dertil kommer, at Ondskabens Akse-sammenligningen med Nordkorea i sig selv er provokerende og ikke mindst uforståelig for iranerne, der ikke kan genkende sig selv i den forarmede, internationalt isolerede og komplet lukkede stat (Bertram, 2008). Forskelsbehandlingen bliver derfor rimeligvis endnu mere iøjefaldende.

Og selvom den iranske befolkning måske egentlig ikke ønsker kernevåben, forhindrer det dem ikke i at spørge, hvorfor Iran ikke må, når Pakistan (som iranerne anser for at være langt mere upålideligt og ustabil) gerne må? (Gwertzman: Sadjadpour,

13. marts 2006). Irans ambassadør i IAEA, dr. Ali Asghar Soltanieh, tøver heller ikke med at kalde NPT en diskriminerende traktat, fordi den tillader en række lande at have atomvåben, uden at der er en plan for afvæbning af de eksisterende atommagter, som han mener, var aftalens udgangspunkt og grunden til, at Iran underskrev aftalen. Han påpeger, at IAEA udviser en forskelsbehandling af underskriverne, der viser, at USA forsøger at bruge agenturet som sin personlige vagthund, idet USAs allierede går fri for dybere undersøgelser, selvom der måtte være uregelmæssigheder. Et land som Indien, fremhæver Soltanieh, har end ikke underskrevet NPT. Alligevel interesserer Vesten sig ikke særligt for Indiens atomaktiviteter, og IAEA gransker ikke Sydkorea – der har haft uregelmæssigheder ved kontroller – eller Pakistan (Soltanieh, 2008). Netop Pakistans ustabilitet fremhæves af Takeyh som det mest presserende grundlag for eventuelle atomvåbenovervejelser hos styret i Teheran (Takeyh, 2006: 144). Og når det kommer til den internationale frygt for salg af atomvåben til terrorister, mener Takeyh, at Pakistan bør regnes for en langt større trussel end Iran. Hertil bemærker Takeyh, at når Iran, trods mange års besiddelse af kemiske våben, endnu ikke har solgt nogle af disse videre til terroristorganisationer – hvori ligger så rationalet for en frygt for videresalg af atomvåben? (Takeyh, 2006: 147). Den i denne optik irrationelle, amerikanske frygt for iranske atomvåben bliver af mange iranere da også blot set som et skalkeskjul for at kunne intervenere i Iran (Takeyh, 2006: 149). Ligesom man gjorde i Irak, uden – viste det sig efterfølgende – at have den berømte smoking gun.

Støtte til Iran

Flere internationale sværvægttere har i FN-regi støttet Iran under forløbet omkring landets atomprogram fra 2002. Den vigtigste opbakning er kommet fra Rusland, Kina og Indien (i nævnte rækkefølge). Den Islamiske Republik har ellers ikke som udgangspunkt haft et godt øje til disse tre lande, især ikke til det kommunistiske Kina og det tidligere kommunistiske Sovjetrusland. Således afviste revolutionens leder, Khomeini, både Øst og Vest som forbilleder og kritiserede det ugudelige Sovjetunionen i skarpe vendinger (Takeyh, 2006: 77), og under den russiske besættelse af Afghanistan ydede Den Islamiske Republik også massiv støtte til islamistiske oprørsbevægelser (Ehteshami, 2002: 287). Alligevel har Irans diplomatiske forhold til Rusland siden revolutionen altid været til stede, ligesom der har været samhandel. Selv under Khomeini synes Iran at have vurderet, at med isolationen fra Vesten var et tåleligt forhold til det geografisk nærmere Sovjetunionen – trods datidens uenighed om Afghanistan og Irak – et nødvendigt og tilladeligt pragmatisk middel, der helledes af det revolutionære mål (Takeyh, 2006: 77).

Siden Sovjetunionens kollaps er den russisk-iranske våbensamhandel og anden handel intensiveret, og for at bevare det gode forhold til det nye Rusland lagde Den Islamiske Republik sin revolutionseksportiver, der ellers kunne have båret frugt i de mange nye selvstændige centralasiatiske lande med overvejende muslimsk befolkning, på hylden (Takeyh, 2006: 77).

Iran har således en stor interesse i at takkes Rusland til et vist niveau for at beholde denne særdeles vigtige allierede, så længe USAs linje over for Iran er uforsonlig, og alt imens et pro-amerikansk sikkerhedsbælte bestående af Kuwait, Tyrkiet, Afghanistan, Aserbajdsjan, Usbekistan og Irak truer med at omslutte landet (Afrasiabi og Maleki, 2003: 257). Derfor ser man også fra iransk side med bekymring på enhver diplomatisk tilnærmelse mellem USA og Rusland, idet man frygter, at USA på et tidspunkt vil være i stand til at presse Rusland til at opgive sine relationer til Iran (Afrasiabi og Maleki, 2003: 260f).

Omvendt har Rusland også en interesse i at have allierede i Mellemøsten, Centralasien og Kaukasus-regionen, hvor USAs tilstedeværelse siden 11. september 2001 er steget, også set med russiske øjne, bekymrende meget (Afrasiabi og Maleki, 2003: 260). Men først og fremmest har Rusland store økonomiske interesser i Iran: Dels i atomspørgsmålet, hvor det omstridte anlæg i Bushehr bygges af russere (Gwertzman: Makovsky, 13. november 2006). Dels gemmer især den sydlige, dybeste ende af Det Kaspiske Hav som tidligere beskrevet på ikke ubetydelige olie- og gasreserver, og grundet sin geografiske placering må Iran under alle omstændigheder formodes at få råderet over en stor andel heraf. Her er Rusland – ligesom på atomområdet i Iran – interesseret i at høste de økonomiske fordele ved at kunne bistå med teknologisk knowhow og sikre rørledningsløsninger, der også tilgodeser egne interesser (Afrasiabi og Maleki, 2003: 260f). Fra Irans side har man da også allerede vist sin fremadrettede samarbejdsvilje i denne retning ved i 2003 at invitere Rusland med i et samarbejde på det kæmpe South Pars Iran/Qatar-ejede gasfelt i Den Persiske Golf (Afrasiabi og Maleki, 2003: 261)

Iran er således oppe på mærkerne i forhandlingerne om de vigtige ressourcer i det kaspiske dyb og vil selvfølgelig gerne have den størst mulige andel, men sikkerhedsmæssigt har landet så meget på spil i forhold til at beholde Ruslands støtte i FN, at iranerne samtidig gør, hvad de kan, for at holde en god tone i forhold til den vigtige nabo mod nord (Afrasiabi og Maleki, 2003: 261). Den iranske pragmatisme over for Rusland har måske for nylig været tydeligst i Tjetjenien-konflikten, hvor Rusland har forsøgt at massakrere den muslimske opstand, og styret i Teheran har undladt

at hjælpe oprørerne og i stedet proklameret, at det er et internt russisk anliggende (Takeyh, 2006: 78).

Sadjadpour fastslår, at jo, Iran er for tiden afhængig af russisk støtte, ikke mindst i forhold til atomspørgsmålet, men samtidig er det, at Iran overhovedet har fået malet sig op i et hjørne, hvor de er afhængige af et land, som de historisk set har haft stor grund til at mistro, et tegn på, at Ahmadinejads udenrigspolitik – de mange højtråbende udsagn, der også har gjort ham politisk upopulær både i Vesten og indenrigspolitisk – har spillet fallit. Ifølge Sadjadpour vil mange iranske embeds- og regeringsfolk hellere samarbejde med USA og Europa end med Rusland, da de anser førstnævnte for at være mere troværdige. (Gwertzman: Sadjadpour, 13. marts 2006)

Omvendt har russerne, igen ifølge Sadjadpour, også en interesse i, at den internationale konflikt omkring Irans atomprogram forbliver uløst. Han angiver fire grunde til dette: (1) Russerne er mere bekymrede for udsigten til en accept af USA som eneste verdensmagt, hvilket kan være resultatet, hvis de konflikter, USA er involveret i, i Mellemøsten og Centralasien bliver løst, end Iran som atommagt. (2) Rusland har en klar interesse i at sidde på hegnet i en midterposition, hvor både Iran og USA kurtiserer dem i forsøget på at få dem til at vælge side. (3) Det iranske atomspørgsmål er med til at holde brændstofpriserne oppe, hvilket gavner Rusland, der er storeksporthør af fossile brændstoffer. (4) Rusland har ingen interesse i, at Iran og USA genforenes diplomatisk set, da dette vil blåstempe salget af iransk gas på det europæiske marked – et marked, hvor Rusland nu er storleverandør (Gwertzman: Sadjadpour, 26. oktober 2007).

I det hele taget har både Rusland og den anden vigtige støtte, Kina, en interesse i, at Vestens sanktioner imod Iran opretholdes, så markedet er åbent for disse to lande, der ingen planer har om at overholde Vestens sanktioner. USA forsøgte således uden held i 2003 at presse flere kinesiske virksomheder ud af samhandel med Iran ved at indføre sanktioner mod dem, fordi de kinesiske virksomheder ikke overholdt de USA-dikterede sanktioner mod Den Islamiske Republik (Afrasiabi og Maleki, 2003: 264). Over for Kina har Iran, ligesom med Rusland, bl.a. vist sin taknemmelighed over støtten ved at forholde sig tavst i forhold til de omfattende kinesiske forfølgelser af muslimske mindretal, især i Xinjiang-provinsen (Fuller, 2003: 41).

Iran er som nævnt også begyndt at samarbejde med Indien og får overvejende støtte herfra i atomspørgsmålet. Det primært hinduistiske Indien har ellers længe – på grund af den årtier lange konflikt med det muslimske naboland Pakistan – haft et

dårligt ry i den muslimske verden. Men for Iran betyder samarbejdet med Indien både potentiel adgang til et stort marked og et lidet subtilt opgør med netop Pakistan, som Iran er vred på, først grundet landets Taleban-støtte og siden dets nye hamskifte som USAs allierede.²²

Og modstand

Eksemplerne i afsnittet ovenfor – “Støtte til Iran” – viser, hvorledes Irans strategiske interesse i et stærkt Rusland, Kina og Indien, der kan udfordre USAs verdenshegemoni, leder landet til en pragmatisk, udenrigspolitisk adfærd, der overskygger Den Islamiske Republiks ideologiske dagsorden. På den anden side står så selv samme USA og dets støtter i Vesten.

Den amerikanske mellemøstforsker David Makosky beskriver, hvorledes Washingtons håndtering af det iranske atomspørgsmål ikke har været entydig: USA kom med tilnærmelser om dialog med Iran omkring dette emne tidligt i 2006, bl.a. via forsvarsminister Robert M. Gates, men konflikten i Libanon og israelsk pres på USA på grund af denne konflikt og atomspørgsmålet satte tilsyneladende en stopper for disse tilnærmelser. (Gwertzman: Makovsky, 13. november 2006)

Siden har der ikke været tegn på diplomatiske åbninger fra Bush-administrationens side, men Washingtons politik over for Teheran bærer ifølge Sadjadpour dog stadig præg af en vis intern uenighed: I efteråret 2007 blev revolutionsgardens paramilitære kampgruppe Quds listet som en terrororganisation og sanktioneret af USA, idet den mistænkes for at træne shia-militante grupper i Irak med USAs tropper som mål.²³ Her gik Bush-administrationen imidlertid imod Senatets og ikke mindst de konservative høje i amerikansk politiks anbefalinger, idet man kun stemplede Qud – og ikke hele Revolutionsgarden – som terrorister. Det, der skulle have været et stærkt signal til styret i Iran om USAs syn på terror, blev selvfølgelig udvandet som følge af denne splittelse (Gwertzman: Sadjadpour, 26. oktober 2007).

Ligeledes blev en række iranske banker udsat for sanktioner grundet mistanke om støtte til terrorvirksomhed. Disse sanktioner har ifølge Sadjadpour dog ikke meget indflydelse på den iranske økonomi, for med øget brændstoftefterspørgsel på verdensmarkedet og stigende oliepriser er det “meget vanskeligt at isolere Iran finansielt disse dage,” hvilket den amerikanske regering udmærket er klar over. Sadjadpour

²² Se eksempelvis http://www.iran-press-service.com/articles/2_iranpak.html

²³ Sadjadpour beskriver Quds som Revolutionsgardens Navy SEALs.

vurderer således, at der i højere grad var tale om et forsøg på at sende et signal til især Irans to ovenfor nævnte, geopolitisk vigtige samhandelspartnere, Rusland og Kina, om at passe på med sin støtte til Iran i atomspørgsmålet (Gwertzman: Sadjadpour, 26. oktober 2007). I realiteten har de økonomiske sanktioner mod Iran ifølge Bertram vist sig uden effekt, og truslen om en militær intervention har tilsyneladende blot øget problemets omfang, ligesom en sådan intervention ikke længere synes sandsynlig (Bertram, 2008). Mindre Bush-kritiske røster peger på, at sanktionerne og truslen om militær intervention rent faktisk *har* haft en effekt i forhold til at presse Iran, og at fortsatte og konsistente sanktioner fra FNs Sikkerhedsråd sandsynligvis vil tvinge landets økonomi i knæ, så den eneste udvej er at samarbejde (Guitta, 2007).

Fra europæisk side har der ligeledes været tvetydighed i håndteringen af det iranske atomspørgsmål. Khatamis charmeoffensiv i Europa i slutningen 1990'erne skulle åbne for positiv dialog med de europæiske lande om bl.a. sikkerhedsspørgsmål og løsninger på atomspørgsmålet (Afrasiabi og Maleki, 2003: 264; Bertram, 2008). Denne strategi så ud til at lykkes, indtil Bush-administrationen i 2002 inddrog Iran i efterdønningerne på 11. september 2001, krævede europæisk opbakning til denne linje og dermed vanskeliggjorde videre forhandlinger. Disse sluttede endeligt, efter Ahmadinjad blev valgt i 2005 og offentligt forkastede samarbejde med Vesten – herunder også Europa (Bertram, 2008). Europas nuværende rolle i forhandlingerne omkring Irans atomprogram er således præget af en dilemmafyldt balancegang: På den ene side er man tilbageholdende med at underskrive resolutioner, idet man frygter, at disse vil være en glidebane til en international militær intervention i Iran, som flertallet af de europæiske lande ikke ønsker – her har især Frankrig spillet en aktiv rolle. På den anden side frygter man, at resultatet, hvis de europæiske lande *ikke* bakker tilstrækkeligt op om USAs sanktionsforslag, vil være endnu en amerikansk militær de facto-eneangang i Mellemøsten (Gwertzman: Sadjadpour, 26. oktober 2007; Bertram, 2008).

Det neutrale Schweiz tog i foråret 2003 initiativ til at få startet dialogen mellem Iran og USA uden for rampelyset. Med den schweiziske ambassadør i Teherans mellemkomst blev der udarbejdet et omfangsrigt iransk forslag til løsninger på problemer de to lande imellem – inklusive en iransk forpligtelse til kun at anvende atomkraft til fredelige formål og acceptere streng kontrol fra Atomagenturet. Ligeledes ville man fra Irans side acceptere Beirut-deklarationens forlig på det israelsk-palæstinensiske område. Disse tilnærmelser blev imidlertid komplet afvist af Washington, der også gav en offentlig reprimande til Schweiz for overhovedet at have videregivet den iranske besked (Bertram, 2008: 31). Fra amerikansk side vurderedes denne tilnærmelse

nemlig at være et endnu iransk forsøg på at vinde tid for at undgå en amerikansk militærintervention (Kessler, 2007).

Storbritannien har stået for den mest pro-amerikanske europæiske linje i Iran-spørgsmålet, godt hjulpet på vej af iranske revolutionsgardisters tilfangetagelse af 15 britiske søfolk i marts 2007, måske i irakisk, måske i iransk farvand. Men den britiske folkestemning er i forvejen imod landets deltagelse i Irakkrigen, så det vil være svært for en britisk premierminister at få politisk opbakning til deltagelse i endnu en militær intervention i Mellemøsten.

Mulige udviklinger

Både Sadjadpour og Bertram har svært ved at se en løsning på atomkrisen og Irans eksklusion, idet både Iran og USA tilsyneladende har malet sig op i et hjørne: Iran vil ikke vise, at man giver efter for pres, af frygt for at det vil generere mere pres, og fra Bush-administrationens side er enhver iransk tilnærmelse til dialog blevet blankt afvist. Selv Europa vil have svært ved at give iranerne lov til atommæssige fremskridt under Ahmadinejad, når man ikke tillod det under Khatami. Økonomiske og militære sanktioner synes ikke at være et frugtbart alternativ til den dialog, der desværre kun er blevet vanskeligere at gennemføre, efter de sidste seks års politik og retorik Iran og Vesten imellem har øget den gensidige mistro (Bertram, 2008). Rusland har forsøgt at mægle ved at foreslå iransk berigelse af uran på russisk jord, men dette løser ikke Irans problem med at ville være uafhængige, og desuden har USA afvist det (Gwertzman: Sadjadpour, 26. oktober 2007; Bertram, 2008).

Amerikanerne vil gerne have europæerne med om bord i forhold til Iran, og i landets nuværende økonomiske krise kan man heller ikke tillade sig at gøre sig *for* meget uvenner med kineserne og russerne på baggrund af dette spørgsmål. Omvendt har både Israel og de konservative kræfter i USA en klar forventning om en hård linje over for Iran. Hvis den amerikanske administration ikke formår at tilfredsstille denne forventning, risikerer man både stor indenrigspolitisk splittelse og israelsk enegang. Et israelsk angreb på iranske faciliteter ville ifølge Takeyh kræve iransk gengældelse, og det vil sandsynligvis føre til endnu en regional krig, som USA i større eller mindre grad ville være tvunget til at deltage i (Takeyh, 2006: 141f). Hvis Israel ikke åbent skal stille sig på bagbenene over for – og dermed yderligere vanskeliggøre – en dialog imellem USA og Iran, vil det ifølge Bertram som minimum kræve, at det politiske lederskab i Iran er klar til at markere en offentlig afstand til præsident Ahmadinejads eksalterede anti-israelske retorik (Bertram, 2008). Et sådant skift vil dog sandsynligvis kræve en ny mand på præsidentposten i Iran.

Regionalt mener Bertram på den ene side, at det sandsynligvis vil skabe uro og utilfredshed blandt de sunni-dominerede arabiske lande, hvis det store, shia-dominerede Iran får lov at gå for langt atommæssigt, med fare for dermed at tippe magtbalancen i regionen. På den anden side, mener han, er det en stor chance, også for Vesten, for at skabe stabilitet i Mellemøsten på længere sigt, hvis Iran får lov at gøre atomare fremskridt i dialog med Vesten (Bertram, 2008).

Logisk set vil udviklingen mellem Iran og USA i høj grad afhænge af, om den nyvalgte amerikanske præsident, Barack Obama, lever op til sine målsætninger om dialog med Iran, og af hvem der vinder præsidentvalget i de Iran næste år (Bertram, 2008: 44f). Nye mænd på de to poster vil måske kunne bringe friske løsninger til forhandlingsbordet. Men ingen præsident i de to lande, uanset parti, kan handle helt uden hensyntagen til de konservative hard-liners i eget politiske bagland, især ikke i Iran, hvor det ultimativt øverste embede beklædes af en sådan. Derfor vurderer Ganji også, at det er svært at forestille sig væsentlige udenrigspolitiske ændringer i Iran, uanset hvilken præsident der vælges næste år, så længe de konservative høge med ayatollah Khamenei i front har en altdominerende politisk rolle. Reelle ændringer kan ifølge Ganji først finde sted, efter det iranske politiske system har gennemgået en række reformer (Ganji, 2008).

Ifølge Bertram skal Obama dog heller ikke regne med øjeblikkelige fremskridt i forholdet til Iran under dets nuværende konservative ledelse. Alligevel vurderer han, at USA kun kan vinde ved at række hånden frem og gemme Bush-administrationens ambitioner om et iransk regimeskift som betingelse for dialog af vejen. For det første har økonomiske sanktioner, truslen om militære indgreb og samtidig systematisk afvisning af forhandling tilsyneladende spillet fallit, idet denne vej kun har forstærket USAs problemer med Iran. For det andet vil det stille den konservative fløj i Iran i et utroligt dårligt lys i forhold til egen befolkning – hvoraf 75 procent er *for* et øget samarbejde med USA – og de andre lande i regionen, hvis den afviste et seriøst tilbud om dialog fra et åbent og politisk fordomsfrit USA. Endelig vil det rive tæppet væk under det halmstrå, med hvilket de konservative hard-linere i Iran har legitimeret deres magt og søgt støtte i en splittet befolkning: den overhængende trussel om en vestlig invasion. Stillet over for sådanne forandringer vil hard-linerne ikke kunne beholde magten længe, spår Bertram (Bertram, 2008).

Konklusion

Denne rapport's formål har været at belyse træk af ideologi og pragmatisme i Irans udenrigspolitik, for at kunne vurdere hvorvidt Iran kan anses for at være en pragmatisk udenrigspolitisk aktør. Hinnebusch sammenfatter Den Islamiske Republiks stadige dilemma således: "Den ideologiske drøm om Iran som ledende nation i den islamiske umma over for den økonomiske realitet: Eksporter eller dø" (Ehteshami, 2002: 286f). I årene under og efter den islamiske revolution var det tilsyneladende drømmen om – for enhver pris – at eksportere den nye ideologi, der styrede Khomeinis konfronterende udenrigspolitik. På få år lykkedes det således både at isolere Iran fra det internationale samfund og efterfølgende at bringe landet ind i en ekstremt ødelæggende og langvarig krig mod nabolandet Irak, der var støttet af Vesten og flere regionale magter. Efter krigens slutning og Khomeinis død, under ledelse af først Rafsanjani og siden Khatami, kom der fokus på økonomisk fremgang, og en sådan fremgang krævede en satsning på forbedrede internationale relationer frem for islamisk puritanisme. På trods af sit rygte har Iran således – siden afslutningen på krigen mod Irak og især siden Khomeinis død – været en velinstitutionaliseret, rationel aktør, som i udenrigspolitiske spørgsmål langt overvejende har sat sine strategiske interesser over ideologiske.

Men da reformbevægelses folkelige opbakning var på sit højeste i starten af det nye årtusinde, gik det også op for mange af magthaverne, at hvis Den Islamiske Republik udvander sig selv for meget og ikke lever op til de revolutionære idealer overhovedet, så har den ikke længere nogen legitimitet. Desuden vendte Vesten, set med iranske øjne, ryggen til reformbevægelsens spæde fremskridt, da Bush-administrationen i 2002 udråbte Iran til at være en del af Ondskabens Akse. På denne baggrund har de neokonservative fået stor tilslutning blandt de politiske magthavere i Teheran, herunder øverste leder, Khamenei. De neokonservative og de konservative hardlinere dominerer således nu statsmagtens klerikale institutioner og har dermed også muligheden for at påvirke, hvilke kandidater der kan stille op til folkevalgte poster i de verdslige institutioner.

Den harske, anti-amerikanske og anti-israelske retorik fra Irans nuværende neokonservative ledelse har vagt lige dele opsigt og forargelse i det internationale samfund, bekræftet alle fordømmene om Khomeinis irrationelle islamiske republik og igen placeret Iran i centrum af Vestens fundamentalismeangste søgelys. Men den neokonservative magtovertagelse ændrer i realiteten ikke på det samlede billede af Iran som

en rationel udenrigspolitisk aktør, og kun hvor ideologiske interesser tilsyneladende er sammenfaldende med de strategiske interesser, eller hvor de er mindre væsentlige, får disse lov at spille en rolle. Et eksempel herpå er Ahmadinejads udtalelser om Israels undertrykkelse af palæstinenserne, hvis egentlige formål var opbakning i den muslimske verden, på et tidspunkt hvor samarbejde med den vestlige verden ikke længere syntes at være en mulighed. Omvendt viser præstestyrets tavshed omkring forfølgelse af muslimer i Tjetjenien og i Xinjiang, at trangen til at forsvare muslimske brødre i udlandet hænger nøje sammen med, om et sådant forsvar harmonerer med Irans strategiske interesser. Således er Irans omfattende samarbejde med Rusland, Kina og Indien et vidnesbyrd om, at pragmatisme har forrang for ideologi i landets udenrigspolitiske relationer.

Dog bærer Den Islamiske Republiks udenrigspolitik, især i perioder under pres, som i 1980'erne og fra 2002 og frem, præg af ad hoc-strategier og fraværet af en egentlig, langsigtet udenrigspolitisk plan. Siden 11. september 2001 har Iran og USA mest af alt udkæmpet en politisk skyttegravskrig, hvor sikkerhedsspøgelset fylder utroligt meget på begge sider. Med de neokonservative ved magten har Den Islamiske Republik tilsyneladende gravet sig længere ned i atomspørgsmålet og forholdet til Israel-Palæstina-konflikten, og den grav kan være svær at komme op af. Og så længe landet befinder sig i denne grav, er det svært at forestille sig en mere homogen og langsigtet udenrigspolitisk strategi fra styret i Teheran.

Den dialog med USA, der er så afgørende for at bringe Iran endeligt ud af international isolation og dermed få landets økonomiske fremtid til at se lysere ud, synes således lige nu umulig, og dette præger udsigten til stabilitet i den mellemøstlige/centralasiatiske region i negativ retning. Men Den Islamiske Republik har også vist – og viser stadig – at Iran endnu evner at chokere positivt såvel som negativt i udenrigspolitisk sammenhæng. Og især hvis det forestående præsidentvalg i Iran, ligesom valget i USA, bringer et nyt ansigt, der er indstillet på dialog, til magten, kan vejen til forhandlingsbordet pludselig blive meget kortere. Denne vej er blevet sværere, i takt med at seks års gensidig harsk retorik har forbitret forholdet mellem de to lande yderligere. Men da både økonomiske sanktioner og truslen om militære sanktioner – eller i hvert fald *alene* disse – synes at have spillet fallit, er en kraftig opprioritering af dialog mellem Iran og USA (og Vesten) – både i forhold til Israel/Palæstina, til Irak og Afghanistan og til Irans atomprogram – tilsyneladende den eneste løsning, hvis målet er stabilitet i Mellemøsten.

Bibliografi

- Adelkhah, Fariba (1999): *Being Modern in Iran*, London: Hurst & Co.
- Afary, Janet & Kevin B. Anderson (2005): *Foucault and the Iranian Revolution*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Afrasiabi, Kaveh og Abbas Maleki (2003): Iran's Foreign Policy After 11 September, *The Brown Journal of World Affairs*, 9:2, Winter/Spring 2003.
- Afrasiabi, Kaveh (2006): *The Iran-Pakistan Nexus*, Asia Times Online (www.atimes.com).
- Agha, Hussein & Ahmed Khalidi (1995): *Syria and Iran. Rivalry and Cooperation* London: Royal Institute of International Affairs.
- Alavi, Nasrin (2005): *We Are Iran*. London: Portobello Books Ltd.
- Alizadeh, Parvin (red.) (2000): *The Economy of Iran; Dilemmas of an Islamic State*. London: I. B. Tauris & Co Ltd.
- Amirahmadi, Hooshang (2006): *Iran and the International Community: Roots of Perpetual Crisis*, www.opendemocracy.net, 24. november 2006.
- Anderson, Benedict (1991): *Imagined Communities*. London: Verso.
- Basmenji, Kaveh (2005): *Tehran Blues: Youth Culture in Iran*. London: Saqi.
- Bastani, Hossein (2008): "The Fight between Iran's Neoconservatives and Conservatives", www.cfr.org, 19. juni 2008.
- Beehner, Lionel (2007): "Iranian Civil Society and the Role of U.S. Foreign Policy", www.cfr.org, 16. juli 2007.
- Beehner, Lionel (2006): "Iran's Multifaceted Foreign Policy", www.cfr.org, 7. april 2006.
- Beehner, Lionel (2007): "Is Iran Abetting the Taleban?", www.cfr.org, 14. juni 2007.
- Bertram, Christoph (2008): "Rethinking Iran: From Confrontation to Cooperation", *Challiot Paper*, Paris: Institute for Security Studies.
- Bruno, Greg (2008): "Religion and Politics in Iran", www.cfr.org, 19. juni 2008.
- Buchta, Wilfried (2000): *Who Rules Iran?*, Washington: The Washington Institute for Near East Policy.
- Central Bank of the Islamic Republic of Iran – General Directorate of Economic Statistics (2005): *Household Budget Survey in Urban Areas in Iran*. 1383 (20. marts 2004-20. marts 2005).
- CIA World Fact Book (2008): *Country Profile: Iran*, opdateret 23.10.2008. (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>)
- Christensen, Janne B. (2002): *It Depends on the Family – Esteem and Control in the Iranian Marriage Crisis*, København: Københavns Universitet.

- Cristiani, Dario (2007): "Afghanistan's Role in Iranian Foreign Policy", Power and Interest News Report, www.pinr.com, 26. april 2007.
- Davies, Charles (red.) (1990): *After the War: Iran, Iraq and the Arab Gulf*, Chichester: Carden Publications.
- Ehteshami, Anoushiravan & Raymond A. Hinnebusch (1997): *Syria and Iran. Middle Powers in a Penetrated Regional System*, London: Routledge.
- Ehteshami, Anoushiravan (2002): "The Foreign Policy of Iran", i Hinnebusch og Ehteshami (red.): *The Foreign Policies of the Middle East*, London: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Ehteshami, Anoushiravan (2007): "Iran and the United States: Back from the Brink", www.opendemocracy.net, 16. marts 2007.
- Energi Information Administration (2008): *Iran*. (<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Iran/Oil.html>)
- Fischer, Michael M. J. (1980): *Iran; from Religious Dispute to Revolution*, Cambridge: Harvard University Press.
- Ganji, Akbar (2008): "The Latter Day Sultan", i *Foreign Affairs*, 87:6, s. 45-66, nov./dec. 2008.
- Gheissari, Ali og Vali Nasr (2006): *Democracy in Iran. History and the Quest for Liberty*, Oxford: University Press.
- Gregory, Derek (2004): *The Colonial Present*, Oxford: Blackwell Publishing.
- Guitta, Olivier (2007): "Sanctions Against Iran Would Work – Too Bad They Won't Be Tried", i *The Weekly Standard*, www.weeklystandard.com, 19. februar 2007.
- Gwertzman, Bernhard (2007): "Makovsky: Iran Possible 'Sore Point' in U.S.-Israeli Relations", interview med David Makovsky, www.cfr.org, 13. november 2006.
- Gwertzman, Bernhard (2006): "Sadjadpour: On Iranian Public Support for Tehran's Nuclear Ambitions", interview med Karim Sadjadpour, www.cfr.org, 13. marts 2006.
- Gwertzman, Bernhard (2007): "Sadjadpour: New Sanctions Likely to Worry Moscow, Beijing More Than Tehran", interview med Karim Sadjadpour, www.cfr.org, 26. oktober 2007.
- Gwertzman, Bernhard (2007): "Sadjadpour: Revolutionary Guards Have Financial Interest in Keeping Iran Isolated", interview med Karim Sadjadpour, www.cfr.org, 29. maj 2009.
- Gwertzman, Bernhard (2007): "Sick: Alliance Against Iran", interview med Gary G. Sick, www.cfr.org, 23. januar 2007.
- Gwertzman, Bernhard (2008): "The Fight Between Iran's Neoconservatives and Conservatives", interview med Hossein Bastani, www.cfr.org, 13. marts 2006.

- Halliday, Fred (1978): *Iran, Dictatorship and Development*, New York: Penguin.
- Hinnebusch, Raymond (2002): "Introduction: The Analytical Framework", i Hinnebusch og Ehteshami (red.): *The Foreign Policies of the Middle East*, London: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Hinnebusch, Raymond og Anoushirivan Ehteshami (red.) (2002): *The Foreign Policies of the Middle East*, London: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- International Crisis Group (2002): "Iran: The Struggle for the Revolution's Soul", i *ICG Middle East Report*, nr. 5, Brussels: ICG.
- International Herald Tribune (2007): *Iran, Turkey Sign Energy Cooperation Deal, Agree to Develop Iran's Gas Fields*, 14. juli 2007. (<http://www.iht.com/articles/ap/2007/07/14/business/ME-FIN-Iran-Turkey-Energy-deal.php>)
- Jaber, Hala (1997): *Hezbollah*, New York: Columbia University Press.
- Keddie, Nikki R. (1980): *Iran; Religion, Politics and Society*, London: Frank Cass & Co. Ltd.
- Keddie, Nikki R. (1981): *Roots of Revolution; an Interpretive History of Modern Iran*, New Haven: Yale University Press.
- Kedourie, Elie (1977[1976]): *The Middle Eastern Economy; Studies in Economics and Economic History*, London: Frank Cass & Co. Ltd.
- Kessler, Glenn (2007): "2003 Memo Says Iranian Leaders Backed Talks", i *The Washington Post*, www.washingtonpost.com, 14. februar 2007.
- Khoroshkhavar, Farhad and Oliver Roy (1999): *IRAN: Comment sortir d'une révolution religieuse*, Paris: Éditions du Seuil.
- Khosravi, Shahram (2003): *The Third Generation: The Islamic Order of Things and Cultural Defiance Among the Young of Tebran*, Stockholm: Stockholm University.
- Kronstadt, K. Alan and Kenneth Katzman (2006): *India-Iran Relations and U.S. Interests*, CSR (Congressional Research Service) Report for Congress, 2. august 2006.
- Menashri, David (2001): *Post-Revolutionary Politics in Iran. Religion, Society and Power*, London: Frank Cass Publishers.
- Molavi, Afshin (2006): *Soul of Iran*, New York: W.W. Norton & Company, Inc.
- Naji, Kasra (2008): *Iran's skarpe sverd: Vestens udfordrer*, København: Gad.
- Nasr, Vali (2006): *The Shia Revival. How Conflicts Within Islam Will Shape the Future*, New York: W. W. Norton & Company.
- Ardeshir Ommani (2007): *U.S. Support for Terrorism in Iran*, Campaign Against Sanctions and Military Intervention in Iran (CASMI), 10. april 2007. (<http://www.campaigniran.org/casmii/index.php?q=node/1873>)

- Parsi, Trita (2007): "The Iran-Israel Cold War", www.opendemocracy.net, 24. september 2007.
- Parsi, Trita (2006): "The United State's Double-Vision in Iran", www.opendemocracy.net, 8. maj 2006.
- Rajace, Farhang (red.) (1997): *Iranian Perspectives on the Iran-Iraq War*, Gainesville, FL: University Press of Florida.
- Richards, Alan and John Waterbury (1998): *A Political Economy of the Middle East. State, Class, and Economic Development*, Oxford: Westview.
- Rippin, Andrew (2001): *Muslims; Their Religious Beliefs and Practices*, London: Routledge.
- Schirazi, Asghar (1998[1997]): *The Constitution of Iran – Politics and the State in the Islamic Republic*, London: I. B. Tauris Publishers.
- Social Research (2000): "Iran since the Revolution", i *An International Quarterly Research of Social Science*, 67:2, sommer 2000.
- Soltanieh, Dr. Ali Asghar (2008): *Lecture on Irans nuclear activities and IAEA*. Københavns Universitet, 18. november 2008.
- Strand, Arne, Astri Suhrke og Kristian Berg Harpviken (2004): *Afghan Refugees in Iran: From Refugee Emergency to Migration Management*, Oslo: International Peace Research Institute, Chr. Michelsen Instituttet
- Takeyh, Ray (2006): *Hidden Iran. Paradox and Power in the Islamic Republic*, New York: Times Books.
- Turkish Daily News (2008): "Turkey, Iran discuss security cooperation", 16. april 2008. (<http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enewsid=101931>)
- Underwood, H Graham og Ali Afshari (2007): "Iran's Post-Election Balance", www.opendemocracy.net, 22. januar 2007.
- United Nations: (2006, 2005, 2004, 2003, 2002, 2001, 1999, 1996): *Demographic Yearbooks*, 25. april 2007. (<http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/dyb2004.htm>)
- Uichol, Kim, Henriette Sinding Aasen & Shirin Ebadi (red.) (2003): *Democracy, Human Rights, and Islam in Modern Iran: Psychological, Social, and Cultural Perspectives*, Bergen: Fakbokforlaget.
- Varzi, Roxanne (2006): *Warring Souls: Youth, Media, and Martyrdom in Post-Revolution Iran*, Durham: Duke University Press.
- Vatanka, Alex (2007): "Afghan-Pakistani Tension Could Create Opening for Iran", www.eurasianet.org, 1. marts 2007.
- WTO (2008): *Iran Country Profile*. (<http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDB-CountryPFView.aspx?Language=E&Country=IR>)
- Wright, Robin (2001[2000]): *The Last Great Revolution: Turmoil and Transfor-*

mation in Iran, New York: Vintage Books, Random House, Inc.
Zahedi, Dariush og Omid Memarian (2007): "Ahmadinejad, Iran and America",
www.opendemocracy.net, 15.januar, 2007.

DIIS's Forsvars- og Sikkerhedspolitiske Studier

Denne publikation indgår i de Forsvars- og Sikkerhedspolitiske Studier. Projektet, der er finansieret af Forsvarsministeriet, blev påbegyndt i 2000 og løber frem til 2009. Forskning og formidling indenfor De Forsvars- og Sikkerhedspolitiske Studier er inddelt i seks hovedområder: Globale sikkerhedsforhold og FN, Det transatlantiske forhold og NATO, Europæiske sikkerhedsforhold og EU, Dansk forsvars- og sikkerhedspolitik, Militær magt, krisestyring og operationer, og endelig Nye trusler, terror og spredning af masseødelæggelsesvåben.

Forskningsopgaver formuleres i samarbejde med Forsvarsministeriet. Forskningen og konklusionerne af denne er uafhængige, og afspejler hverken de involverede ministeriers synspunkter eller en officiel DIIS-holdning til det givne spørgsmål.

Resultaterne af de Forsvars- og Sikkerhedspolitiske Studier tager mange former – fra 'research briefs' til artikler i internationale videnskabelige tidsskrifter – for at leve op til vores mål om at foretage forskning af høj kvalitet og formidle denne til offentligheden.

Fagligt panel

Christopher Coker, Professor of International Relations, London School of Economics and Political Science

Heather Grabbe, Advisor to the EU Commissioner for Enlargement

Lene Hansen, lektor, Københavns Universitet

Peter Viggo Jakobsen, lektor, Københavns Universitet

Dietrich Jung, Professor i Moderne Mellemøststudier, Syddansk Universitet

Knud Erik Jørgensen, Jean Monnet Professor, Aarhus Universitet

Ole Kværnø, Chef, Institut for Strategi, Forsvarsakademiet

Theo Farrell, Reader in War in the Modern World, Department of War Studies at King's College London

Daryl Howlet, Senior Lecturer, International Relations, Southampton University

Iver Neumann, forskningsprofessor, NUPI

Norrie MacQueen, Head of Department of Politics, University of Dundee

Mehdi Mozaffari, professor, Aarhus Universitet

Robert C. Nurick, Director, Carnegie Endowment for International Peace, Moscow

Mikkel Vedby Rasmussen, direktør, Dansk Institut for Militære Studier

Sten Rynning, professor, Syddansk Universitet

Terry Terriff, Senior Lecturer and Director of the Graduate School of Political
Science and International Studies, University of Birmingham

Ståle Ulriksen, vicedirektør og leder af FN-programmet, NUPI

Michael C. Williams, Professor, University of Wales at Aberystwyth

Clemens Stubbe Østergaard, Lektor, Aarhus Universitet